

PROJEKT MANEVRSKE STRUKTURE NARODNE ZAŠČITE (MSNZ) NA OBMOČJU POKRAJINSKEGA ŠTABA ZA DOLENJSKO

UVOD

Vojaška, obrambno-varnostna osamosvojitve je potekala prek preprečitve »mitinga resnice« decembra 1989, razorožitve Teritorialne obrambe (TO), posledične organizacije Manevrske strukture Narodne zaščite (MSNZ), sprejetja amandmajev k ustavi septembra 1990, zaradi tega je republiško vodstvo prevzelo vodenje slovenske Teritorialne obrambe, nato je Jugoslovanska ljudska armada (JLA) zasedla prostore Republiškega štaba Teritorialne obrambe (RŠTO), spomladi 1991 sta bila nato sprejeta zakona, povezana z vojaštvom in statusom slovenskih nabornikov, ki sta pripomogla k ustanovitvi dveh učnih centrov, in maja tudi prve eskalacije nasilja v Mariboru (Pekre); vrhunec v vojaškem pogledu pa je zagotovo čas med 27. junijem in 7. julijem, ko je v Sloveniji potekala vojna med JLA in pripadniki TO ter milice oziroma organov za notranje zadeve (ONZ); vojaško dogajanje ob osamosvajanju pa je doživelo epilog z odhodom zadnjega vojaka JLA oktobra 1991.

S povedanim je jasno, da je vzpostavljanje projekta MSNZ začetek organiziranja vojaštva za slovensko osamosvojitve. Projekt MSNZ je tako postavljen v vrh vrednostnih in ideoloških vzorcev. Večina javnosti se strinja, da projekt nima vzporednice v zgodovini Slovencev in je tako edinstven ter prav tako pomemben za dokončno osamosvojitve Slovenije, saj je zaznamoval vzpostavljanje lastnega nacionalnovarnostnega sistema.

Konspirativni projekt MSNZ je nastal kot posledica (poskusa) razorožitve slovenske TO. S pobudo s srednje (operativne) ravni in nato podporo najvišje (strateške) ravni so posamezniki znotraj sekretariata za notranje zadeve in ljudsko obrambo

vzpostavili mrežo somišljenikov, s katerimi so lahko vojaško oziroma z orožjem podprli proces osamosvajanja. Priprave organiziranja se začnejo 17. maja 1990, vrhunec dosežejo z uradno ustanovitvijo 29. avgusta in najobsežnejšim delovanjem v septembru. Projekt pa je končan s 4. oktobrom 1990, ko je bila MSNZ ukinjena. Vodja projekta je bil Anton Krkovič in na vrhuncu delovanja je bilo znotraj MSNZ organiziranih okoli 21.000 pripadnikov (teritorialcev, miličnikov in civilistov). Projekt MSNZ je bil kot »formula za vmesni čas«, ko republiško vodstvo natančno ni vedelo oz. ni bilo enotno, kako vzpostaviti slovensko vojsko takrat, ko na celotno TO niso mogli računati. Hkrati pa je moralo vzpostaviti slovenske obrambne strukture, s katerimi bi lahko nato obranili osamosvojitvene procese. Obramba slovenske osamosvojitve bi brez organiziranja MSNZ potekala drugače oziroma bi ta del obrambe moral potekati v neki drugi obliki. Kako bi nato bila videti vojna, je težko reči in je le stvar teoretičnih diskusij. Če primerjamo s Hrvaško, ki je v istem trenutku ostala brez Teritorialne obrambe in je brez MSNZ gradila svojo obrambo, ki jo je osnovala predvsem na enotah notranjega ministrstva (MUP-a), so posledično nato svojo vojsko gradili še nadaljnjih nekaj let.

Kljub dejstvu, da gre za edinstven projekt – ali ravno zaradi tega – je projekt tudi polemičen, saj z zgodovinskega stališča (tudi zaradi omenjene konspirativnosti) še ne poznamo vseh odgovorov, prav tako pa je v političnem smislu pripraven poligon za nabiranje točk oziroma diskreditiranje. O vrednosti in pomenu projekta pritrujeta tudi ustanovljen spominski znak MSNZ, ki se je podelil leta 1992 tistim pripadnikom, ki so dejavno delovali v MSNZ – skupaj je bilo podeljenih 1372 znakov. Na podlagi omenjenega znaka pa so pozneje podeljevali tudi medaljo MSNZ in red MSNZ. Medaljo v zlati, srebrni in bronasti različici za različne stopnje nagrajevanja pripadnikov. Red MSNZ pa je razdeljen v stopnje, od prve do tretje, in se je podeljeval leta 2009 za delovanje v MSNZ glede na raven delovanja posameznika, torej državni, pokrajinski ali občinski ravni. Vsega skupaj je red MSNZ dobilo 116 pripadnikov. Kar svojevrstna zanimivost in povedno dejstvo, kako pomemben je bil projekt MSNZ, je tudi zaznamovanje dneva vojnih veteranov 1991, torej veteranov vojne leta 1991, ki pa se praznuje na 17. maj – torej dan, ko se je začel projekt leta 1990 (!).

PROBLEMI RAZISKOVANJA

Zaradi pomanjkanja dostopnosti arhivskega gradiva in občasne vpletenosti dnevne politike in raznih interpretacij udeležencev se raziskovalci od tega obdobja najraje kar odmaknemo in jim prepustimo analize in besede.

Primarni arhivski viri ali niso ohranjeni ali pa niso povsem dostopni. Dejstvo pa je tudi, da se je konspirativni (!) projekt začel brez uradnega kritja oblasti in posledica tega je tudi odsotnost državnih aktov, povezanih z začetnim obdobjem projekta. V poznejšem obdobju pa so se dokumenti tudi zaradi varnostnega razloga sproti uničevali.¹ Zato se moramo zgodovinarji zanesti na zdaj že kar obsežno literaturo, ki pa sloni na spominih vpletenih in na razmeroma zgodaj narejenem dokumentarnem filmu. Ob izdelavi tega prispevka se je prek zapisa in pričevanj izkazalo,² da so bili dokumenti projekta MSNZ na Dolenjskem hranjeni na postaji milice v Novem mestu, vendar so jih delno uničili že konec septembra 1990, nato pa še junija 1991, ko so se začeli spopadi.³

Težava, na katero sta opozorila tudi dr. Jure Gašparič in dr. Uroš Svete, se raziskovalcem postavi že pri poimenovanju projekta in obdobja. Projekt bi lahko dobil tudi naziv Operacija 2-1-13-62, ker je bil to delovni naslov organiziranja enot MSNZ po Sloveniji. Številke v nazivu pomenijo: 2 – vodstvo, to sta bila sekretarja za notranje in obrambne zadeve (Igor Bavčar in Janez Janša); 1 – organizator na državni ravni in načelnik MSNZ (Anton Krkovič); 13 – načelniki pokrajin MSNZ; 62 – načelniki občinskih enot MSNZ. Kljub suhoparnem nazivu pa je bila operacija

¹ Svete, »MSNZ v kontekstu ...«, str. 22.

² Ustna izjava Albina Gutmana. Glej tudi Budja, str. 19, 31 in 48–49.

³ Klisarič, str. 5. Zadevni dokumenti o delovanju MSNZ so opisani v knjigah *Ščit: Dolenjska pot v samostojno Slovenijo* in *Uporniki z razlogom*. Zanašamo pa se lahko tudi na dva skoraj popolnoma enaka dokumenta, ki vsebujeta kronologijo razvoja MSNZ na Dolenjskem in veljata v tem smislu za najstarejši, najsodobnejši zapis dogodkov. Prvega je pod nazivom »Kronološki pregled organizacije in razvoja Maneverske strukture narodne zaščite na Dolenjskem, od ilegale do prehoda v formalne enote TO in Policije« podpisal Rade Klisarič dne 22. 3. 1992. Drugega pa je pod nazivom »Kronološki pregled organizacije in razvoja narodne zaščite na Dolenjskem od ilegale do prehoda v formalne enote TO in Policije« in številko 01-900 podpisal Borut Novak dne 23. 3. 1992. Dokumenta sta glede vsebine in pomembnih datumov popolnoma enaka. Posamezni stavki in odstavki so enaki. Razlike so v podrobnostih opisov posameznih dejanj in dejavnosti posameznih linij v MSNZ – Novak se povsem posveča dejavnostim organov za notranje zadeve, Klisarič pa opisuje tudi dejavnosti zelene linije. Klisaričev dokument je obsežnejši, obsega pet strani, Novakov pa štiri strani.

V literaturi je omenjen tudi podatek, da se je po vojni ohranil opomnik Francija Povšeta. Vendar za to raziskavo ta opomnik ni bil na voljo. Primerjaj v Budja, str. 48.

le del širšega projekta MSNZ, tako se je pozneje uveljavil sprejemljivejši izraz Manevrska struktura Narodne zaščite. S tem izrazom pa so tudi pravopisne težave, saj se pojavljajo zapisi z malo in veliko začetnico: Manevrska struktura narodne zaščite, manevrska struktura narodne zaščite in manevrska struktura Narodne zaščite.

Po prebroditvi težav s pravopisom pa se pojavijo vsebinske težave. Obstajata dva pogleda, ki nakazujeta tudi dva različna pogleda na omenjeno obdobje. Po eni strani je naziv MSNZ lahko sopomenka za slovenske obrambne sile, ki so jo sestavljale manevrske enote Narodne zaščite in enote milice oziroma organov za notranje zadeve. Torej gre za organizacijo, sestavljeno iz t. i. »zelene« in »modre linije«. Lahko bi rekli, da gre za fazo nastajanja slovenske vojske kot dela obrambnih sil. Po drugi strani pa gre samo za vojaški del obrambne strukture, ki je nastala namesto obstoječe, toda paralizirane Teritorialne obrambe, in tako omogoča teorije o predhodnici Slovenske vojske. Vse kaže, da odgovora na vprašanje, kateri pogled je pravilnejši, ne bomo dobili zlahka, saj obstajajo seveda tudi različni pogledi, ki od obeh vzamejo samo posamezne dele in dobimo rezultat, da je bil projekt MSNZ odgovor na odvzem orožja TO, prav tako pa tudi ideološka platforma, ki je pomenila prekinitev z Jugoslavijo in njenim varnostnim sistemom. Tako se govori tudi o prevzemanju nadzora nad TO oz. tudi nekoliko ponesrečenem »slovenjenju« TO.⁴

V iskanju rešitev glede obrambe osamosvojitvenega procesa je takratna oblast uporabila že uveljavljen koncept Narodne zaščite, ki ima svoje korenine v drugi svetovni vojni. Izraz Narodna zaščita (NZ) je na Slovenskem prišel v uporabo z letom 1941, ko so bile ustanovljene enote NZ, ki so bile del oboroženih sil za obrambo slovenskega ljudstva. Prvo leto vojne so bile te enote celo pomembnejše od partizanskih enot. Pripadniki so varovali prebivalstvo in premoženje pred kriminalom in ščitili javni red. Kot posebnost v jugoslovanskem območju je sistem NZ preživel do konca vojne. Ponovno pa se je NZ vzpostavila v sedemdesetih letih, ko naj bi enote NZ poskrbele za varnost ljudi in premoženja v podjetjih in krajevnih skupnostih. NZ ni bila vodena centralno oziroma je bila vzpostavljena, vodena le na lokalni, taktični ravni. Tako je bila posebnost Slovenije in le en majhen

⁴ Gašparič, »Uvod«, str. 10–12; Svete, »Manevrska struktura Narodne zaščite med strateškim konceptom in taktično realizacijo«, str. 190–193; Svete, »MSNZ v kontekstu ...«, str. 24; Jelušič, str. 78.

del v sistemu Družbene samozaščite in splošnega ljudskega odpora.⁵ Posledično je MSNZ prevzela legitimnost NZ in njen okvir znotraj sekretariata za notranje zadeve. Toda izraz je bil dvoumen, saj so bile enote NZ po načelih delovanja lokalnega pomena in organizirane na lokalni ravni. K NZ pa so dodali še besedno zvezo Manevrska struktura, ki je dajala manevrski, strateški pomen NZ, to pa je bilo protislovno in tudi zavajajoče – ravno na prvino zavajanja opozarja tudi Janez Janša.⁶ Z izrazom MSNZ je republiška (strateška) raven presegla lokalno raven. Po drugi strani pa dodatek o manevrski strukturi tudi ločuje obe Narodni zaščiti. Izraz Manevrska struktura Narodne zaščite se tako prvič pojavi v septembrski Direktivi načelnika narodne zaščite Republike Slovenije za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo Manevrske strukture narodne zaščite. Toda v javnosti se je izraz MSNZ pojavil šele naknadno, 5. oktobra 1990 v intervjuju Igorja Bavčarja za Delo, torej ob končanju projekta. Dokončno se je za omenjeni projekt vzpostavil izraz konec leta 1991 v intervjuju Antona Krkoviča v Mladini in spomladi 1992, ob obletnici vzpostavitve in proslavi v Novih Lazih.

Težave pri raziskovanju ali bolje rečeno pri interpretaciji dogodkov pa se pojavljajo tudi pri časovni opredelitvi trajanja MSNZ. Povsem zakonito in pravno gledano je projekt začel delovati z ustanovitvenim aktom Igorja Bavčarja 29. avgusta in se končal 4. oktobra 1990, ko je Krkovič predal vodenje enotam MSNZ predstavniku TO Janezu Slaparju. Sporen je predvsem začetek projekta, saj so mnenja o datumu deljena: ali 17. maja ali 29. avgusta. Glede na to, kar je v tem prispevku že bilo in še bo povedano o pomenu projekta in o dejstvu, da so se dejavnosti dogajale že v maju, bomo morali domnevati, da se projekt začne 17. maja in traja do 4. oktobra 1990.⁷

Raziskovalcem poenotenje oz. posploševanje dogajanj v projektu MSNZ onemogoča tudi dejstvo oziroma značilnost projekta, da se kljub centralno vodenemu projektu, od zgoraj navzdol, ni razvijal in širil enako po vsej Sloveniji. Razlogi zato so različni, vendar dejstvo je, da so se enote in posamezniki v MSNZ organizirali prek

⁵ Čelik, »Narodna zaščita: zakonita in legitimna plat«, str. 124–131. Repe, Viri 18 ..., str. 309; Teropšič, str. 54.

⁶ Janša, »Okoliščine ...«, str. 32.

⁷ Primerjaj s 4. členom statuta ZVVS, kjer je zapisano »Dan ZVVS je 17. Maj, ko se je leta 1990 pričel projekt Manevrske strukture narodne zaščite...«. Dosegljivo na http://www.zvvs.si/datoteke/Statut%20ZVVS%202007_1.htm (19. 6. 2020). Glej tudi razpravo na simpoziju ob 20. letnici MSNZ, Anton Pozvek (in sod.), 20. obletnica, str. 189–200.

pokrajini⁸ in v različnih koncih Slovenije v različnem obdobju. Medtem ko so se enote MSNZ na Dolenjskem organizirale že sredi junija, so npr. na Štajerskem in Severnem Primorskem to storile šele septembra.⁹

ZGODOVINSKI KONTEKST

Slovenci smo z drugo Jugoslavijo dosegli določen etnični, kulturni in politični napredek. Zaradi tega smo Slovenci lahko znotraj skupne države skušali dosegati »svoj prav«. Včasih smo bili pri tem bolj, včasih manj uspešni. Ena od ključnih razlik med Slovenci in drugimi narodi v Jugoslaviji je bila tudi obrambna politika oz. gledanje na razvoj skupne oborožene sile/politike. Jugoslovanska ljudska armada je bila v središču nasprotij politik Slovencev in drugih narodov že od samega nastajanja druge Jugoslavije. Nič drugače ni bilo niti v osemdesetih letih 20. stoletja, ko je hotenje po samostojni Sloveniji počasi postajalo resničnost. Razpad Jugoslavije je potekal skozi daljše obdobje in ima glavne razloge v ustavni, ekonomski/gospodarski, socialni krizi in v medetničnem sporu. Osemdeseta leta 20. stoletja so v Jugoslaviji potekala v stalni krizi, ki je doživela vrhunec proti koncu desetletja.

V medetničnem sporu je začetek razpada Jugoslavije zagotovo zaznamovala objava Memoranduma SANU (memoranduma Srbske akademije znanosti in umetnosti) septembra 1986, nanjo je slovenska inteligenca odgovorila s Prispevki za slovenski nacionalni program, ki so bili objavljeni v 57. številki Nove revije januarja 1987. Simbolni konec skupne države se je zgodil tudi s plakatno afero, ko je bil za zaznamovanje dneva mladosti leta 1987 izbran plakat skupine Novi kolektivizem. Ker je bil plakat plagiat nacističnega plakata Richarda Klaina, so se vrstili pritiski zveznih oblasti in plakat je bil nazadnje zamenjan, toda slovensko sporočilo o zavračanju skupne ideologije je bilo jasno. Tako se je tudi slovenska politična elita postopoma postavljala na stran naroda, ki si je želel sprememb. Postopoma je bila zrahljana cenzura tiska in v medijih so bili objavljeni prispevki, ki so bili kritični do skupne oblasti, največkrat je bila cilj ravno JLA. Skupna vojska je bila cilj tudi zaradi dejstva, da je bila zaradi zgodovinskih okoliščin nastanka druge Jugoslavije politična organiziranost znotraj JLA izjemno močna. Pravzaprav se je

⁸ Pokrajine MSNZ so bile enake takratni mreži pokrajinskih štabov Teritorialne obrambe in uprav za notranje zadeve.

⁹ Izjave Rada Klisariča, Marjana Fekonje in Draga Vidriha v filmu *Operacija 2-1-13-62*.

Zveza komunistov (ZK) iz JLA predstavljala na ravni vseh drugih republiških zvez komunistov. JLA pa je že maja 1986 želela še dodatno okrepiti svoj vpliv na zvezno ZK in na celotno Jugoslavijo. Streli v Paraćinu septembra 1987 so bili povod za medsebojno obtoževanje med slovensko stranjo in JLA o vzrokih in posledicah takega incidenta in tudi o ustavni ureditvi Jugoslavije. Razen skupne vojske pa so bile razlike v slovenskem in jugoslovanskem videnju razvoja oboroženih sil očitne na primeru razvoja Teritorialne obrambe, ki si jo je JLA ob nasprotovanju slovenske strani nenehno prizadevala podrediti.

Tako si je JLA za svojega notranjega sovražnika izbrala Slovenijo in njeno politično vodstvo. Med serijo prispevkov in člankov je JLA najbolj razburil članek Gorazda Suhadolnika »Mamula go home«, ki je bil izdan v Mladini februarja 1988. V njem je avtor napadal JLA, da prodaja orožje takrat s sušo opustošeni Etiopiji. Kot posledica članka in ocene, da slovenska politika ne utiša takih kritik, je JLA začela ukrepati po svoje. Marca 1988 je izdala oceno, da so taka dogajanja v Sloveniji protirevolucionarna. Posledično je prišlo do priprav na aretacijo »problematičnih« članov Zveze socialistične mladine Slovenije. In tako sta bila 31. maja istočasno aretirana Janez Janša in Ivan Borštner, nekaj dni pozneje pa še David Tasič in Franci Zavrl. Kot odgovor na to se je 3. junija osnoval Odbor za varstvo človekovih pravic in začeli so se protesti na Roški cesti. Civilna družba se je odpravila na cesto in povzdignila svoj glas. Iz tega vrenja so nastale prve politične organizacije izven takrat uveljavljene in edine dovoljene Zveze komunistov. Prva je bila Slovenska kmečka zveza že maja 1988, preostale so ji sledile v prvih mesecih 1989. Konec leta 1989 je bila sprejeta zakonodaja, ki je omogočala izvedbo pluralnih volitev.

Da bi si podredila Teritorialno obrambo, je Jugoslovanska ljudska armada leta 1988 z reorganiziranjem dotedanja armadna območja preuredila v vojaška. Območje Slovenije je skupaj z delom severne Hrvaške spadalo pod 5. vojaško območje. V tem smislu so tudi preimenovali Generalštab JLA v Generalštab oboroženih sil, med katere so spadale tudi republiške TO. Petnajstega septembra 1988 je bil za poveljnika slovenske TO postavljen general Ivan Hočevar. Njegova postavitve na položaj je bila izvedena brez predhodne odobritve slovenskega predsedstva. Bil je sicer Slovenec, toda aktivni častnik JLA (letalstva) in po prepričanju Jugoslovan in tako nastrojen proti slovenski TO oz. njeni večji avtonomiji.

Poleg »boja« za vpliv na TO pa se je v tem obdobju tudi vodil »boj« za nabornike, ko je slovenska politika hotela doseči, da bi slovenski pripadniki služili vojaški rok

v Sloveniji. Politični boj za nabornike se je končal s sprejetjem zakonov leta 1991 in začetkom usposabljanja maja v Sloveniji.

Znotraj Jugoslavije pa je imel vse večjo težo spor med Srbi in Albanci, to pa se je seveda kazalo tudi na razmerah na Kosovu. Slovenska podpora kosovskim prizadevanjem je pripomogla k poslabšanju odnosov s Srbijo. Srbi pa so bili zaradi razdelitve tudi neenotni in njihovo nacionalno poenotenje se je začelo uresničevati s t. i. jogurt revolucijo. Protestniki so sprva v Vojvodini zahtevali odstop političnega vodstva in ob protestih metali jogurt v miličnike. Z zamenjavami vodstev v Vojvodini, Kosovu in v Črni gori si je moč krepil predvsem Slobodan Milošević. Podoben scenarij je bil načrtovan tudi za 1. december 1989 v Ljubljani. Na to pa je odgovorila slovenska milica in shod prepovedala ter tako obvarovala slovensko politično vodstvo. S tem je akcija Sever postala ena ključnih v nadaljevanju poti osamosvojitve Slovenije.¹⁰

Z jugoslovansko ustavo iz leta 1974 resnično nihče ni bil zadovoljen in v osemdesetih letih so jo pravzaprav vsi rušili. Zato so bili tudi napisani Memorandum SANU in tudi Prispevki za slovenski nacionalni program. Rušitev ustave se je sprva zgodila z amandmaji k zvezni ustavi konec leta 1988. Spomladi 1989 so bili posledično sprejeti amandmaji k srbski ustavi, ki so kratili pravice obeh avtonomnih pokrajin. Na spremembe zvezne ustave je slovenska stran izdelala amandmaje, ki so bili sprejeti 27. septembra 1989. Njihove glavne točke so opredelile pravico do samoodločbe, večstrankarstva in možnost tajnih in pluralnih volitev, za himno so določili Zdravljico. Nadaljnji amandmaji k slovenski ustavi so bili sprejeti tudi 27. in 28. septembra 1990, s temi se je pristojnost nad Teritorialno obrambo prenesla na republiško predsedstvo. Posledično je bil za vršilca dolžnosti komandanta Teritorialne obrambe imenovan Janez Slapar. Decembra 1990 je bil izveden plebiscit, na katerem se je velika večina Slovencev odločila za samostojno republiko Slovenijo, ki smo jo čez pol leta morali braniti z orožjem.

Jugoslavija je postopoma razpadala tudi na gospodarskem področju. Gospodarska razvitost je bila tudi zaradi zgodovinskih okoliščin različna od republike do republike. Nepoenotenost gospodarske politike na zvezni ravni oziroma diktiranje razvitosti z najmanj razvitimi deli države so bili še posebej pereči. Stopnja zunanje zadolženosti Jugoslavije je v osemdesetih letih skokovito narasla. V istem obdobju je življenjski standard državljanov padel na raven iz šestdesetih let. V osemdesetih

¹⁰ Bukovnik, *Sever*, passim.

letih so propadli vsi poskusi in vladni programi reševanja zadolženosti in gospodarske krize. Pojavljati so se začele tudi prve stavke. Leta 1985 je propadel tudi program zunanje likvidnosti Mednarodnega denarnega sklada in posledično se je oktobra 1988 pod socialnimi pritiski sprožil val hiperinflacije, ki je mesečno dosegal tudi 1200 odstotkov. Vrhunec gospodarskega razpadanja države je bil srbski bojkot slovenskih izdelkov leta 1989 in posledično vdor v rezerve Narodne banke Jugoslavije januarja 1991.

Jugoslavija je agonijo razpada leta doživljala na več ravneh in vrhunec razpada je bila gotovo razglasitev samostojnosti Slovenije in Hrvaške ter posledično vojnega spopada sprva na območju obeh republik. Nasilje se je nato razširilo na Bosno in Hercegovino ter pozneje še na Kosovo in Makedonijo. Danes je na ozemlju Jugoslavije sedem neodvisnih držav, napetosti pa še niso povsem pomirjene v Bosni in Hercegovini, Severni Makedoniji in na Kosovu.¹¹

PROJEKT MSNZ NA REPUBLIŠKI RAVNI

Razorožitev TO je vsekakor *conditio sine qua non*, brez katerega tudi projekta MSNZ ne bi bilo. Tako se zgodba o projektu začne z razorožitvijo TO.¹² Ali se je maja 1990 zgodil poskus ali popolna razorožitev ali celo samorazorožitev je še danes stvar politične debate in močno razburja slovensko javnost. Vendar pa se prispevek usmerja na to, kaj se je zgodilo po tem dejanju.¹³ Za projekt MSNZ je toliko bolj pomemben slovenski odziv kot dejstvo, koliko orožja je ostalo v skladiščih TO. Razorožitev smo Slovenci sprejeli kot simbolni napad, na katerega smo se lahko začeli odzivati v obliki projekta MSNZ.

Odvzem orožja se je zgodil v luči želje JLA po nadzoru vseh oboroženih sil v Jugoslaviji. V tej luči je treba omeniti, da je bil avgusta 1989 po vseh štabih TO (pokrajinskih in občinskih) v Sloveniji izveden nadzor dokumentacije, urejenosti

¹¹ Glej Repe, *Jutri je nov dan ...*, passim; Pesek, *Osamosvojitve ...*, passim; Slovenska novejša zgodovina ..., passim.

¹² V Teritorialni obrambi so obstajali ljudje, ki so že pred majem 1990 opozarjali na pritiske Jugoslovanske ljudske armade in vodstva Republiškega štaba Teritorialne obrambe in bili zaradi tega tudi kaznovani. Duh upora proti Jugoslovanski ljudski armadi se je tako začel širiti tudi znotraj struktur Teritorialne obrambe še pred razorožitvijo Teritorialne obrambe. Glej Zorko, str. 592–606.

¹³ V prispevku uporabljam izraz »razorožitev« brez sooznačevanja. Izraz uporabljam v kontekstu dejstva, da je vodstvo JLA hotelo izvesti popolno razorožitev TO in njeno ukinitvev/podreditev. Za to dejanje bi bil nevtralen izraz lahko tudi »odvzem orožja«.

in varovanja skladišč. Ti nadzori naj bi še utrdili prepričanje Republiškega štaba Teritorialne obrambe (RŠTO), da nekatera skladišča TO niso primerna za skladiščenje orožja. Nekateri pripadniki TO so na podlagi opravljenih nadzorov že pričakovali nekatere ukrepe.¹⁴ Decembra 1989 je tako RŠTO izdal ukaz o oblikovanju načrtov za zagotovitev potrebnega skladiščnega prostora znotraj objektov JLA. Ukaz je v nasprotju z obrazložitvijo iskal natančne sezname in številke orožja ter zahteval tudi vrste orožja. Glede tega ukaza so posamezniki v TO opozarjali, da ni narejen za korist TO oz. so se bali njegovih posledic, vendar se na njihova opozorila ni odzval nihče.¹⁵ TO je bila konec leta 1989 oborožena s 123.286 kosi orožja in čez 10 milijonov kosov različnega streliva, min, eksploziva in bomb. To orožje, ki se je nakupilo za TO v zadnjih dveh desetletjih, je bilo hranjeno v več kot 200 skladiščih po vsej Sloveniji.¹⁶

Republiški štab TO je 24. januarja 1990, samo dva dni po znamenitem 14. kongresu Zveze komunistov Jugoslavije, nadaljeval dejavnosti, povezane z orožjem, in izdal ukaz SZ 16/4-90 o sestavi seznamov orožja in skladiščnih prostorov zunaj kompleksov JLA. Pripadniki TO so ta ukaz interpretirali kot izjemno sovražen in nevaren. Posamezniki znotraj takratne TO ta ukaz enačijo tudi z začetkom razoroževanja TO.¹⁷

JLA je razen želje, da si podredi TO, presodila tudi, da večstrankarstvo predstavlja protirevolucionarno delovanje in rušenje skupne Jugoslavije. Armadni vrh si je pred volitvami prizadeval razglasiti izredne razmere in podporo iskal tudi v Sovjetski zvezi. Pri zveznem predsedstvu si je prizadeval, da odobri delovanje vojske na kriznih območjih. Prvo tako odobritev je JLA dobila februarja 1990 za območje Kosova, ko so z vojaškimi enotami zavzeli ključne komunikacije, in dosegla psihološki učinek. Po besedah dr. Boža Repeta je vojska s tem dobila pravico za uporabo orožja.¹⁸ JLA je v nadaljevanju hotela doseči tudi razglasitev volitev v Sloveniji in na Hrvaškem za neustavne. Na roke jim je šel tudi predvolilni letak »Demos za slovensko vojsko«. Prepoved volitev ni bila izvedljiva, in ko je to postalo jasno, je JLA začela ukrepe za odvzem orožja TO.

¹⁴ Zorko, str. 603–604.

¹⁵ Bolfek, str. 240.

¹⁶ Veleizdaja Slovenije, str. 5 in 25–30.

¹⁷ Mikulič, *Uporniki ...*, str. 17–18; glej tudi Zorko, str. 607–608.

¹⁸ Repe, *Jutri je nov dan ...*, str. 236.

Nekako istočasno z volitvami, ki so potekale od 8. do 22. aprila, so štabi TO na podlagi ukaza morali oddati zastarelo in trofejno orožje Jugoslovanski ljudski armadi. V 30. razvoji skupini pa so posamezni pripadniki morali oddati tudi osebno orožje. S tem se je pravzaprav začelo razoroževanje TO. Konec aprila je v Beogradu potekala seja vojnega sveta, na kateri so dokončno odločili, da se teritorialne obrambe razorožijo in da se to orožje ne uporabi za nasilno odcepitev posameznih republik. Na tej seji je bil tudi komandant RŠTO general Ivan Hočevnar. Armadni vrh se je v začetku maja trikrat sestel s predsedstvom Jugoslavije in razpravljal o razmerah in razglasitvi izrednih razmer. Vodenje države je 15. maja prevzel Borisav Jović, ki je izjavil, da lahko skupno državo zapusti, kdor hoče, za to pa bi bil potreben zakon; v uvodnem govoru, ki je bil izredno protislovensko nastrojen, je tudi opisal razmere v Jugoslaviji – na to se je slovenska politika ostro odzvala. Isti dan je Jović tudi izdal odločbo o prenosu orožja TO pod nadzor JLA.¹⁹ Ukaz Generalštaba oboroženih sil SFRJ (GŠ OS) je bil tako pripravljen že 14. maja in poslan 5. vojaškemu območju, ki je še isti dan v Zagrebu o tem seznanil generala Draga Ožbolta, načelnika RŠTO. Ožbolt je isti dan v Ljubljani obvestil generala Hočevnarja, ki mu je nato zaupal izdelavo ukaza, ki je dobil številko SZ 625/1-90. Po izdelavi mu je tudi ukazal, da dokument podpiše. Nato je še istega dne potekal sestanek v Ljubljani, na katerem je polkovnik Slavko Sili seznanil predstavnike pokrajinskih zalednih enot o sprejetju ukaza. Ukaz je pri prisotnih vzbudil precej vznemirjenja.²⁰ Rok za izvedbo ukaza je bil do 19. maja do 24. ure. Datum izvedbe seveda ni bil izbran naključno, saj je takrat posle prevzemala novoizvoljena oblast – slovensko predsedstvo je bilo konstituirano 10. maja; Skupščina Republike Slovenije je novi izvršni svet (vlado) izvolila 16. maja; poleg tega pa se je 15. maja mandat končal slovenskemu predstavniku v zveznem predsedstvu. Istočasno je akcija razorožitve potekala tudi na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini. V obeh republikah je bila akcija uspešnejša kot v Sloveniji in TO obeh južnejših republik sta bili razoroženi, pobrano je bilo več kot 200.000 kosov orožja.

Upor proti ukazu se je v Sloveniji na različne načine pravzaprav začel takoj. Ta prvi upor pa je bil domoljuben in ni bil centralno voden, zato so bile oblike različne – od zavrnitve ukaza, do podpisovanja pisem in pisanja člankov. Ukaz so poveljujoči sprejeli z nezadovoljstvom in nejevero. Ponekod niso bili prepričani, ali je o tem obveščeno predsedstvo oz. kako na to gleda nova oblast. Vsekakor pa so na ukaz

¹⁹ Pesek, str. 397; Kolšek, str. 30.

²⁰ Bolfek, str. 240; glej tudi izjavo Draga Ožbolta v Veleizdaja Slovenije, str. 351–352.

gledali kot na razoroževanje in odvzem lastnega orožja, ki so ga povrh vsega večinoma tudi plačali z lastnimi vložki. Tako so se začeli pristojni (na občinski ravni) medsebojno obveščati in potekale so debate o tem, kako se odzvati na ukaz. Začeli so obveščati nadrejene, med drugim prek Staneta Dolanca tudi republiško predsedstvo, in 18. maja je bil objavljen članek Janka Stuška v časopisu Delo, ki je problematiziral ukaz in njegovo izvajanje. O problematiki odvzema orožja je v neposrednem javljanju izpred Kresije poročal tudi radio Val 202.²¹ Javnost je bila izredno nastrojena proti ukazu in odvzemu orožja. Republiško predsedstvo je preverjalo novice s terena in hkrati želelo dobiti uradne novice od zveznega predsedstva in predstavnikov JLA/TO. Ukaz je bil določen pod strogo zaupno, to pa je v praksi pomenilo, da ukaz ni bil dosegljiv vsakomur (tudi političnim voditeljem). Žal uradnega odziva z jugoslovanske strani ni bilo oz. je zavlačevala in tudi zaradi tega se je republiško predsedstvo odzvalo nekoliko zapoznelo. Osemnajstega maja je o težavi razpravljalo celotno republiško predsedstvo in na podlagi sestanka je izdalo depešo o prepovedi izvajanja ukaza, ki je na teren prišla zvečer. Po prejemu depeše se je oddaja orožja končala. Žal je bilo za orožje nekaterih štabov že prepozno, saj se je odvoz orožja začel že 16. maja in trajal do omenjene depeše.²² Kljub dvema dnevnoma nedejavnosti najvišjega političnega vrha so se posamezniki uprli izvajanju ukaza – to se je zgodilo v šestnajstih območnih štabih Teritorialne obrambe (OŠTO), torej v petini vseh območnih štabov. Obstransko temu uporju je bilo pomembno tudi, da je orožje zaščitne brigade ostalo nedotaknjeno, saj je bilo ob posredovanju načelnika zaščitne brigade Jožeta Poloviča,²³ direktorja podjetja Snežnik Maksa Šteblaja in tudi generala Draga Ožbolta (!) 17. maja prepeljano v Gotenico pod nadzor organov za notranje zadeve. Kljub tem uporniškim dejanjem pa je bila akcija razoroževanja TO razmeroma uspešna, to je potrdil tudi Jović in drugi najvišji predstavniki JLA. V rokah JLA je tako pristalo kar 70 odstotkov vsega orožja TO, predvsem pa je TO ostalo samo osebno, pehotno orožje, manjšega kalibra. Na podlagi tega ukaza so orožje oddajali tudi nekateri upravni organi, vendar je to orožje Sekretariat za ljudsko obrambo pozneje dobil nazaj. Ukaz GŠ OS je imel poleg izvedbe nadzora nad orožjem tudi namen resnično podrediti TO pod svoje okrilje in sporočiti novi slovenski oblasti, naj ne računa na TO. Dejstvo, da je bilo obdržanega 30 odstotkov orožja, je pomembno tudi s

²¹ Primerjaj Butara, str. 59.

²² Kot omenjeno, nekatera skladišča TO so bila že pred tem v kompleksih JLA in do odvoza orožja tam ni prišlo.

²³ O tem orožju sta telefonsko govorila tudi Polovič in Krkovič. Krkovič naj bi Poloviču prepovedal oddajo omenjenega orožja.

povsem vojaškega stališča, prav tako pa je bilo pomembno vprašanje pristojnosti nad TO, ki je z uporniškim delovanjem na najnižji ravni izkazovalo lojalnost novemu republiškem vodstvu. Po izdani depeši slovenskega predsedstva je RŠTO izdal ukaz o stražarskem zavarovanju skladišč TO zunaj kompleksov JLA. Ta ukaz je Hočevar izdal, še preden je potekel rok za izvedbo prvotnega ukaza o predaji orožja (SZ 625/1-90). S tem se je Hočevar tudi želel zavarovati, saj je dobro vedel, da prvotnega ukaza ne bo uresničil. V nadaljnjih dneh in tednih se je na kader, ki ni upošteval ukazov RŠTO, vršil izreden pritisk v obliki kaznovanja, ponižanja in degradiranja častnikov TO.²⁴

Slovenski odziv je tudi prisilil JLA, da se je za akcijo morala opravičevati v javnosti ter prav tako prisilila Jovića, da je v svojem nastopu v skupščini 28. maja miril razmere in zagotavljal, da ne bodo uvedene izredne razmere. S tem so zagovorniki uvedbe izrednih razmer doživeli poraz. V naslednjih tednih je teren obiskoval general Hočevar in se na lastne oči prepričal o stanju skladišč orožja TO, ki jih ni nadzirala JLA. Slovensko vodstvo ni počivalo in je julija zahtevalo Hočevarjev odstop, ki je bil zavržen in dokončno izveden s spremembami ustave septembra 1990. Skupščina Republike Slovenije je imenovala tudi posebno komisijo, ki je ugotavljala posledice in odgovornost posameznih častnikov TO. Komisija je na podlagi poročil določila, da je glavna odgovornost za razorožitev TO padla na komandanta TO Hočevarja.²⁵

Vsemu temu uporju na srednji in najnižji ravni pa je morala slediti centralno in iz vrha vodena akcija, ki pa se je začela uresničevati prek dveh posameznikov, ki sta informacije o stanju na terenu sporočala novima sekretarjema za notranje zadeve in ljudsko obrambo – Igorju Bavčarju in Janezu Janši. Anton Krkovič je bil takratni sekretar za ljudsko obrambo v občini Kočevje in je 17. maja na lastne oči videl prevoz orožja in bil nad tem šokiran. O tem je obvestil občinsko vodstvo in se hkrati povezal z Vinkom Beznikom, poveljnikom Centra za usposabljanje posebnih in vojnih enot milice na Jasnici. V Centru se je takrat izvajalo usposabljanje za enoto TO Jesenice. Krkovič je pri Bezniku tudi poskušal dobiti potrditev, da se razoroževanje dogaja po vsej Sloveniji. Krkovič je klical tudi Jožeta Poloviča, s katerim sta se pogovarjala o orožju zaščitne brigade. Beznik se je 18. maja oglasil pri Krkoviču doma in skupaj sta se pogovarjala, kaj storiti. Sklenila sta takoj ukrepati in o tem obvestiti najvišja predstavnika oblasti (po svoji liniji). Beznik je bil srednješolski

²⁴ Teropšič, str. 61–62.

²⁵ Repe, *Jutri je nov dan ...*, str. 244.

sošolec Igorja Bavčarja in njegov sostanovalec v internatu na Srednji miličniški šoli. Posledično sta si oba popolnoma zaupala. Beznik je bil pri Bavčarju 19. maja in mu dal informacije s terena. Krkovič pa si je na drugi strani še moral pridobiti Janševo zaupanje. To se je zgodilo po prvem sestanku, ko je pridobil kopijo ukaza RŠTO. Krkovič je do kopije ukaza prišel prek znanca iz prejšnje službe, Štefana Cimra iz 30. razvojne skupine. Dokument je nato poslal sekretarju. Pridobitev strogo zaupnega dokumenta je pri Janši vzbudilo tako spoštovanje, da je to dejanje nato vplivalo na nadaljnji razvoj projekta MSNZ. Beznik in Krkovič naj bi od obeh sekretarjev zahtevala takojšnjo prepoved oddajanja orožja, čeprav se je takrat že odzvalo predsedstvo Slovenije. Oba sekretarja, ki ob nastopu funkcij nista najbolje vedela, na koga se lahko v tistem trenutku obrneta, sta v obeh omenjenih dobila priložnost za nadaljnjo delo, ki bi lahko obvarovalo osamosvajanje Slovenije. Hkrati sta navezala stik Krkovič in Klisarič. Slednji je bil takrat zaposlen pri organu za varnost v Pokrajinskem štabu Teritorialne obrambe (PŠTO) Dolenjske. Ker je imel neposredne stike z varnostno problematiko RŠTO in tudi PŠTO, je bil seznanjen z vsemi pomembnimi zadevnimi informacijami.

Beznik in Krkovič sta se nato 26. maja v Ljubljani skupaj srečala z Bavčarjem in Janšo, še isti dan so se odpravili v Primože in na Jasnico. Sekretarja sta tako ob naslonitvi na Krkoviča in Beznika morala zaupati, da prav onadva širita in vodita konspirativni odpor, ki ga bo lahko tudi centralno voditi in nadzirati. Jasno je bilo, da je bila v tistem trenutku milica edina operativna oborožena struktura (TO je bila ob vsem omenjenem dogajanju obglavljena in politično vodstvo ni bilo povsem prepričano, kakšna je podpora na taktični ravni posameznih enot TO). To se je potrdilo 2. in 3. junija 1990, ko je bil izveden vpad na Gotenico, kjer sta bili dve skladišči orožja za Zaščitno brigado. Skladišče je zavzela Četa za posebne naloge milice (pod vodstvom Dušana Goršeta), ki se je pod pretvezo vaj premaknila na širše območje in v noči na 3. junij brez težav zasedla skladišči.²⁶ Tako je milica po akciji Sever še enkrat toliko dokazala, da je operativno sposobna obraniti Slovenijo. Pridobitev večjih količin orožja pa je prav tako pomemben iz povsem taktičnih

²⁶ Območje in skladišče v Gotenici so varovali pripadniki ONZ s pomočjo vojakov JLA, ki so varovali širše dostope na območje. Vendar so vojake JLA aprila 1990 zamenjali s civilisti, ki so jih v zelo kratkem času delno usposobili za varovanje. Ti »varnostniki« so bili oblečeni tudi v miličniške uniforme. Ob vpadu Goršetove enote upora ni bilo. Mikulič, *Uporniki ...*, str. 38–39; Zorko, str. 617. Za akcijo so se Bavčar, Janša, Krkovič in Beznik odločili na sestanku na Jasnici. V Goršetovi enoti je sodelovalo 47 pripadnikov ZEM, ki so na območju ostali vse do 16. junija oz. do sklepa izvršnega sveta, da se do takrat zaprto območje odpre. Gašparič, »Vloga ...« (2010), str. 82–88.

razlogov, saj se je v tistem trenutku že vedelo, da je spopad neizogiben, vendar se še ni vedelo, kako dolgo bo vojna trajala (začele so se tudi ideje o večletnem gverilskem spopadu in priprave nanj). Isti dan je Skupščina sprejela tudi Deklaracijo o suverenosti države Republike Slovenije, ki je v ustavnopravnem smislu eden ključnih dokumentov v ustanavljanju Slovenije.

Po zavzetju Gotenice so se na srednji, operativni ravni že začeli pogovori z nekaterimi predstavniki TO, ki so naredili prve sezname oborožitve in mož, ki bi bili pripravljeni sodelovati. Jedra odpora so se sprva oblikovala na Kočevskem in Dolenjskem, razlog je seveda povsem jasen – Krkovič je namreč najbolje poznal ta teren, ki bi bil z gverilskega stališča tudi najprimernejši. Nadaljnje dogajanje je moralo nastati predvsem v Ljubljani, kot središču in prestolnici. Tu je Krkovič stopil v stik z Miho Butaro.

Konec junija je nato potekalo srečanje Krkoviča, Beznika, Janše, Bavčarja in Bojana Korsike na Trubarjevi domačiji na Rašici, kjer so bile že določene prve smernice in predlogi, kako odpor organizirati na republiški ravni. Posledično so 23. julija na sestanku pri Bavčarju poenotili predloge in rešitve, ki bi organiziranost pokrilo prek sekretariata za notranje zadeve oz. prek NZ. Tako se je našla »formula za vmesni čas«, kot je to dobro opisal Janša. V tistem trenutku sta za organiziranje v političnem vodstvu vedela le oba sekretarja. Krkovič pa je pomenil vozlišče za nadaljnjo razširitev mreže sodelavcev. Krkovič je po znancih v TO širil linijo sodelovanja na pokrajinski ravni. To je potekalo povsem prikrito in na ustnih ukazih. Na republiški ravni so za širjenje izjemno pomembni Miha Butara, Vojko Adamič in Rade Klisarič, ki so Krkoviču omogočili stik z drugimi predstavniki TO. Julija in avgusta se je mreža razširila na Gorenjskem in Štajerskem. Mreža se ni širila enakomerno in ponekod se je MSNZ oblikovala šele septembra. Tako je znotraj projekta, odpora nastala razpršena sestava, ki jo je Krkovič poimenoval 2-1-13-62. Številke pomenijo vpletene osebe/funkcije na terenu (2 – vodstvo, sekretarja za notranje in obrambne zadeve Igor Bavčar in Janez Janša; 1 – organizator na državni ravni in načelnik MSNZ Anton Krkovič; 13 – načelniki pokrajin MSNZ; 62 – načelniki občinskih enot MSNZ).

Mreža sodelavcev se je širila po t. i. modri (policijski) in zeleni (vojaški) liniji. Obe liniji sta bili enakovredni sestavini MSZN. Razlika je bila v gradnji obeh linij, saj se je na modri liniji pod republiškim vodjem Jožetom Kolencem linija širila po ustaljeni organizaciji znotraj organov za notranje zadeve in milice. Zelena linija

se je morala prek Krkoviča tako rekoč vzpostaviti na novo, saj takratni liniji TO ni bilo mogoče popolnoma zaupati. Tajnost celega projekta MSNZ je bila popolna, saj nekateri vodilni niso vedeli za obstoj oz. obsežnost projekta. Janšev pomočnik Jelko Kacin, na primer, je za celoten obseg izvedel šele v zadnjem stadiju, v drugi polovici septembra.²⁷

V začetku avgusta je v MSNZ že potekala prva akcija odvzema orožja, ko so iz skladišča v Vižmarjah odvzeli več deset kosov brzostrelk MAC M 11 Ingram. V MSNZ so začeli pripravljati načrte za odzem orožja iz skladišč, saj je bil osnovni namen enot vojaško zavarovanje ukrepov nastajajoče slovenske države. Če bi Jugoslovanska ljudska armada v dogajanje posegla oboroženo, bi enote MSNZ morale zavarovati najpomembnejše objekte in hkrati s hitrimi napadi na skladišča zagotoviti možnost za vpoklic dodatnih vojakov TO. Po pokrajinah in občinah so bile vzpostavljene udarne skupine, ki so bile prilagojene orožju in opremi, ki je bilo na voljo. Enote in pripadniki so ob tem tudi zbirali podatke o JLA in izdelovali ocene ogroženosti.

Za razvoj projekta MSNZ je vsekakor pomemben datum 29. avgust, saj je bil takrat z odločbo Sekretariata za notranje zadeve oz. Igorja Bavčarja Krkovič imenovan za načelnika Narodne zaščite.²⁸ V tistem trenutku je mreža sodelavcev šele nastajala, vendar je bila grobo že izdelana. Kakor smo že predstavili, ta datum pomeni zakonito kritje za ves projekt. Posledično sta se republiško predsedstvo in izvršni svet uveljavila kot poveljnik slovenskih oboroženih sil.²⁹

Avgusta so se na sestankih izdelale ocene mogočih okoliščin, v katerih bi lahko uporabili enote MSNZ. Na tej podlagi je Krkovič že od konca avgusta naprej pripravjal podrobnejše dokumente o uporabi MSNZ. Rezultat teh načrtov je bila Direktiva načelnika Narodne zaščite za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo Manevrške strukture narodne zaščite.³⁰ Predstavili so jo na sestanku 7. septembra na Pristavi nad Stično, na katerem so bili Janša, Bavčar, Krkovič, Beznik in Kolenc. Ta direktiva je bila podlaga za nadaljnjo izoblikovanje priprav, načrtov in zemljevidov za delovanje enot MSNZ. Takrat je MSNZ imela že 21.000 pripadnikov, ki pa jih v taki obliki nikoli niso vključili. Enote so bile samo na papirju, mobilizacijskem seznamu. Posledično so o tem poveljnik obvestili, toda vojakov nikoli.

²⁷ Janša, *Premiki*, str. 52.

²⁸ Odločba št. 0001-1-1-Z-2/13-90 z 29. 8. 1990. Mikulič, *Uporniki ...*, str. 42.

²⁹ Janša, *Premiki ...*, str. 50.

³⁰ Janša, »Okoliščine...«, str. 40.

Poleg vojaške, zelene linije, ki jo je vodil Krkovič, se je znotraj ONZ in prek Jožeta Kolenca vzpostavila tudi modra linija³¹ in za to linijo je bil izjemno pomemben datum 23. avgusta, saj je bila takrat ustanovljena Specialna enota milice (SEM) pod vodstvom Vinka Beznika. Enota je bila neposredno podrejena sekretariatu za notranje zadeve in lahko se reče tudi edina operativna enota MSNZ na republiški ravni. Modra linija se je na lokalni ravni razvijala vse do septembra. Navezala se je predvsem na uniformirano milico in na pripadnike Posebne enote milice (PEM). Ta linija pa nikoli ni bila posebej organizirana in poveljniki niso bili posebej imenovani, saj je organizacija že obstajala. Poveljniki so bili določeni in imeli so svoje položaje in nazive.³² Razlika je med obema linijama obstajala tudi v povsem profesionalnem smislu, saj je večino modre linije sestavljali profesionalni, stalni kader ONZ, zeleno linijo je po drugi strani sestavljala večinoma rezervna sestava. Organiziranje obeh linij je na posameznem območju potekalo sočasno in tudi vzporedno.

Med 10. in 21. septembrom se je začela akcija razvažanja orožja in opreme iz skladišča v Gotenici po vsej Sloveniji. Z akcijo so hoteli orožje razdeliti po vsej Sloveniji, da bi bilo lažje dosegljivo po vsem teritoriju, poleg tega je postajalo nevarno, da območje Gotenice zasede Jugoslovanska ljudska armada in tako pridobi velike količine orožja in opreme. Na končnih lokacijah je bilo treba zagotoviti varen in primeren prostor za hranjenje orožja. Prevoze, ki so potekali ponoči, pa je varovala milica.

Ljudje na terenu so hkrati od Krkoviča zahtevali dodatno potrdilo, da o njihovem delovanju ve najvišje slovensko vodstvo. Tako je bil 14. septembra na izvršnem svetu sestanek poveljnikov pokrajinskih štabov MSNZ in poveljnikov PEM skupaj z najvišjim političnim vrhom, z Milanom Kučanom in Lojzeto Peterletom. Tako so tudi člani MSNZ na srednji ravni dobili potrditev, da delujejo za pravo stvar.³³ Načelniki posameznih pokrajin so se nato skupaj dobili v Ljubljani tudi 26. in 30. septembra (na Magistratu in Kresiji) in tam poročali o bojni pripravljenosti. Na

³¹ Simbolika modre in zelene linije, ki je aktualna tudi danes in simbolizira policijsko (modra) in vojaško (zelena) linijo, se je pokazala predvsem po letu 1992. Ob nastajanju organizacije takega poimenovanja ni bilo. Tudi na izvirnih osnutkih organiziranja je barva za obe liniji uporabljena kot rdeča in zelena. Toda uporaba teh dveh barv je samo naključna. Kot pravi Janša: »ker je imel Krkovič očitno ta dva flomastra, ko je shemo risal« (Janša, »Okoliščine ...«, str. 43).

³² Beznik, str. 49 in 52.

³³ Ker se je zaradi konspiracije projekt MSNZ širil in posamezniki na srednji ravni, niso natančno vedeli, kaj in kako se razvijajo stvari na drugih koncih, so se pojavili dvomi, ali delajo pravilno. S potrditvijo in vedenjem najvišjega političnega vodstva so se ti dvomi razblinili.

zadnjem sestanku na Kresiji so vzpostavili tudi republiški štab MSNZ, ki so ga sestavljali Anton Krkovič, Miha Butara, Rade Klisarič, Marjan Fekonja, Vojko Adamič, Miloš Šonc in Elo Rijavec.³⁴

S sprejetjem ustavnih amandmajev XCVI in XCVII 27. septembra (veljati sta začela 5. oktobra) je bila pristojnost nad TO prenesena na republiško vodstvo in s tem, ko je bil isti dan za vršilca dolžnosti komandanta RŠTO imenovan Janez Slapar, se je končal »vmesni čas«. Posledično je bil v taki obliki projekt MSNZ nepotreben in Krkovič je kot načelnik NZ Slaparju izročil poveljstvo nad MSNZ. S tem so enote »Hočevanje« TO nadomestile enote »Slaparjeve« TO.³⁵ Enote so se razpusstile oz. prešle v sestavo TO. Pripadniki ONZ pa take razpustitve niso doživeli, so pa znotraj sistema potekale zamenjave vodilnih kadrov in na vodilna mesta so prišli uveljavljeni obrazi.

Štiri mesece po razorožitvi TO se je ob tesnem sodelovanju milice oz. ONZ in pripadnikov TO slovenska politika lahko zanesla na pravo obrambno silo, ki je lahko zavarovala interese nastajajoče države. Slovenska politika bi se brez vedenja o projektu in zavedanja, da za njo stojita resnična vojaška in policijska sila, težko odločila za nadaljnje osamosvojitvene akte.³⁶

PROJEKT MSNZ NA OBMOČJU POKRAJINSKEGA ŠTABA ZA DOLENJSKO

Pokrajinski štab TO Dolenjske je zemljepisno obsegal takratne občine Novo mesto, Metlika, Črnomelj in Trebnje. Kar ni zanemarljivo za organiziranje projekta MSNZ, je dejstvo, da so bili vsi pokrajinski štabi razdeljeni enako, kot so bile uprave za notranje zadeve (UNZ). Pokrajinski štab MSNZ je bil prostorsko enak kot UNZ Novo mesto. Posledično je bilo organiziranje projekta obeh linij vezano na enak prostor. Kot smo predhodno predstavili, je bil projekt MSNZ sestavljen iz dveh linij. Zaradi posebnosti vseslovenskega dogajanja sta se liniji dogajali skupno

³⁴ Primerjaj Butara, str. 57.

³⁵ Datum te primopredaje je naveden v dveh različicah: po eni naj bi se to zgodilo 2. oktobra, po drugi pa 4. oktobra. Primerjaj Gašparič, »Vloga ...« (2011), str. 89–90 in Mikulič, *Uporniki ...*, str. 52.

³⁶ Svete, »Manevrska struktura Narodne zaščite med strateškim konceptom in taktično realizacijo«, str. 196–208; Mikulič, *Uporniki ...*, str. 21–26, 34–52 in 139–143; Mikulič, »Manevrska ...«, str. 137–156; Veleizdaja Slovenije, str. 11–16; Janša, Premiki ..., str. 49–52 in 62–65; izjava Rada Klisariča v filmu *Operacija 2-1-13-62*.

in vzporedno, včasih pa povsem neodvisno ena od druge. Kakor pa smo tudi že zapisali, bolj od pripadnosti kateri od obeh linij je bilo pomembno stremljenje k skupnemu cilju.

Zgodba o MSNZ na Dolenjskem se tako kot povsod po Sloveniji začne z odvzemom orožja TO. Na Dolenjskem je potekala po vseslovenskem vzorcu. Ukaz o premestitvi orožja je v Novo mesto prinesel pomočnik komandanta za zaledje podpolkovnik Mirko Bilbija, ki se je udeležil sestanka v Ljubljani 15. maja. Naslednji dan takoj zjutraj se je začel pripravljati ukaz na pokrajinski ravni in do 10. ure je bil ukaz pripravljen. Ob tej uri se je v prostorih PŠTO vršil sestanek, na katerem so predstavnike občinskih štabov Teritorialne obrambe (OŠTO) seznanili z ukazom. Pokrajinski ukaz o premestitvi orožja je vključeval premestitev orožja in streliva, namenjenega šolam in enotam za zveze družbenopolitičnih sistemov, in vseh minskoeksplozivnih sredstev na železnici, pošti in drugih sistemih. Vključeval je tudi načrt in sistem prevoza. Tako naj bi OŠTO Novo mesto z lastnim prevozom poskrbel za prevoz lastnega kot tudi orožja brigade v prostore skladišča Straža-4³⁷ v Češči vasi. OŠTO Trebnje naj bi prav tako z lastnim prevozom zagotovil prevoz orožja v objekt JLA v Mokronogu (Puščava). OŠTO Metlika in Črnomelj pa bi s tremi vozili, ki jih je dala na razpolago garnizija Črnomelj, poskrbela za prevoz orožja v objekt v lasti OŠTO Črnomelj v skladišču v Vražjem Kamnu. Naloga naj bi bila izvedena najpozneje do 19. maja do 22. ure. Takratni poveljnik PŠTO polkovnik Janez Bukovec je ob ukazu prepovedal kakršno koli razpravo in prav tako prepovedal obveščanje občinskih organov. Vsakršno prigovarjanje ni nič pomagalo.

V okviru OŠTO Novo mesto je bil ukaz izvršen še isti dan do 18. ure, ko so orožje iz skladišč Krke in Dolenjskih Toplic prenesli v skladišče Straža-4. V OŠTO Metlika so ukaz prav tako hitro izvedli, saj je bilo orožje predano v Vražji kamen do 17. maja do 20.30. V OŠTO Trebnje je prevoz orožja potekal prav tako 17. maja, in sicer med 11. in 14. ter 21. in 24. uro. Tisti dan so prevozili okoli 40 odstotkov vsega orožja. V OŠTO Črnomelj so pred tem orožje skladiščili v Stranski vasi, znotraj objektov JLA, del pa v skladišču Iskre v Semiču. Te manjše količine so prepeljali v

³⁷ Skladišče Straža-4 je za potrebe OŠTO Novo mesto obsegalo štiri objekte (številke 8–11), ki so jih leta 1986 v celoti ali delno obnovili. V teh objektih je bila hranjena oborožitev in oprema 52. brigade, OŠTO, minskoeksplozivna sredstva ter TOKS Šentjernej in delovnih organizacij IMV, Pionir, Novoteks. Zunaj omenjenega skladišča so do takrat hranili orožje in opremo tudi v delovni organizaciji Krka, TOKS Dolenjske Toplice na postaji milice in na štabu TO za lastne potrebe. Medle, str. 392.

Vražji Kamen, prav tako 17. maja do 14. ure.³⁸ Ob tem je orožje občinskih Upravnih organov za ljudsko obrambo ostalo nedotaknjeno in tako so bili ti organi oboroženi z malo manj kot 700 kosi pehotnega orožja (pištol, brzostrelk, pušk, avtomatskih pušk ...).³⁹ Poleg omenjenega orožja je na območju bilo še orožje organov za notranje zadeve v posameznih postajah milice in orožje posameznih delovnih organizacij. Medtem ko je bilo v naslednjih mesecih za orožje ONZ poskrbljeno znotraj dejavnosti MSNZ, pa se starejše orožje, ki je bilo skladiščeno pri delovnih organizacijah, npr. komunalni, pošti ..., ni uporabilo pri projektu MSNZ.⁴⁰

Projekt MSNZ se je na Dolenjskem razširil prek Klisariča, ki je jeseni tudi postal načelnik pokrajinskega štaba MSNZ za Dolenjsko. Klisarič je bil kot varnostni organ PŠTO tudi na položaju, zaradi katerega je med prvimi izvedel za ukaz in odvzem orožja. Sprva (to naj bi se dogajalo 17. maja) je imel ukaz, da s sodelavcem Francem Dominkom odpelje tovornjake v Belo krajino z namenom odvzema orožja. Istega dne⁴¹ se je Klisarič odpravil k Borutu Useniku, ki je bil obveščevalec v PŠTO Dolenjske. Oba sta se nato odpravila do Krkoviča v Kočevje, ki ga je Klisarič že pred tem poznal v povezavi z izdelavo nove uniforme za TO. Vsi trije so obedovali pri motelu Jezero. Med sabo so se obvestili o dogajanju glede ukaza RŠTO in želeli so, da se predaja orožja konča. Po mnenju Klisariča naj bi bil najpomembnejši del njihovega pogovora, da se bodo od zdaj dobivali vsak drugi dan in da nemudoma začnejo iskati enako misleče. Že naslednji dan (18. maja) je Krkovič sporočil Klisariču, da se morata ob 11. uri dobiti v gostilni Rojč.⁴² Tako je v naslednjih mesecih ta gostilna v manjši vasi Lašče na poti med Novim mestom in Kočevjem postala eno pomembnejših obveščevalnih točk v državi.

Klisarič, Usenik in Krkovič so se 19. maja ponovno dobili v Laščah in pripravili načrt operativnega dela, ki je temeljil predvsem na obveščevalnem in protiobveščevalnem delu za nastajajočo sestavo.⁴³ Prikrito delovanje najbolje opiše kar Klisarič sam: »Ta gostilna je bila v bistvu glavna obveščevalna točka v Sloveniji, na kateri sva si s Krkovičem izmenjevala določene podatke. Jaz sem mu prinašal strogo zaupne

³⁸ Glej dokumente SZ 144/2-90 s 15. 5. 1990; 801/5-91 z 12. 2. 1991; 18/1-91-68 z 12. 2. 1991; 13/2-91 z 11. 2. 1991; VTI 30/2-91 z 11. 2. 1991 in 22/1 z 11. 2. 1991 objavljeni v Veleizdaja Slovenije, str. 146–147; 42–43; 48, 89, 93 in 114.

³⁹ Veleizdaja Slovenije, str. 193, 197, 216, 223, 264, 295, 299 in 315.

⁴⁰ Povše, str. 178.

⁴¹ Po zapisu v Budji naj bi se to zgodilo 17. maja, po Klisaričevem in Novakovem dokumentu pa naj bi se ta dogodek zgodil že 16. maja. Budja, str. 11–12; Klisarič, str. 1; Novak, str. 1.

⁴² Budja, str. 11–12; Klisarič, str. 1.

⁴³ Klisarič, str. 1.

podatke in dokumente, ki sem jih dobil od vojaškega KOS RŠTO. Za sestanke sva se dogovarjala po telefonu v obliki šifer, saj je bilo odkrito govorjenje zelo tvegano. On je na primer rekel: 'Dobiva se ob enajstih na starem mestu.' Takrat sem sedel v avto in dobila sva se tukaj. Če sva slutila, da nama kdo sledi, mi je dal signal z lučjo, ali pa jaz njemu. Obrnila sva avtomobile in eden za drugim krenila nekam v gozd, v naravo. Noč je bila naš zaveznik, tako kot vedno.« Nočno delo je bilo za vse vključene tudi naporno, zato so se čez dan tudi »zaklenili v pisarno in spali«. ⁴⁴ Krkovič in Klisarič sta hotela širiti mrežo in pridobiti nove sodelavce. Najboljše mogoče informacije, kateri posamezniki bi bil lahko dobri, je dobil Klisarič na RŠTO: »Hodil sem na sestanke organov KOS in varnostne službe TO, na katerih smo se pogovarjali o določenih ljudeh. Naši vodilni so nas opozarjali na to, da se je treba nekaterih ljudi paziti, druge pa da bi bilo treba spremljati in na koncu tudi zapreti. Če tak posameznik ni bil primeren za njih, je bil toliko bolj zame. Tako smo pridobili kader za kasnejšo MSNZ.« ⁴⁵ Vzorec pridobivanja ni bil narejen samo za Dolenjsko, temveč se je uporabil za vso Slovenijo.

Kakor smo že omenili, se je Klisarič za širjenje jedra odpora na Dolenjskem sprva obrnil na Boruta Usenika, že prvi dan. Usenik je postal Klisaričev nepogrešljiv najožji sodelavec. Oba sta se zavedala nevarnosti in si obljubila zvestobo. Vzorec neposrednega zaupanja do sodelavca se je nato prenesel na celotno sestavo MSNZ. Izdaje ni smelo biti.

Širjenje sodelavcev se je na Dolenjskem zgodilo po njuni odločitvi, da se obrneta na policijsko stran. Klisarič se je 29. maja odločil stopiti v stik z Borutom Novakom, ⁴⁶ takrat pomočnikom komandirja postaje milice (PM) Novo mesto. ⁴⁷ Sprva je pri Novaku preverjal, ali je milica izvedela za namere JLA. Ker Novak Klisariča ni najbolje poznal, se je obrnil na pomočnika komandirja PM Novo mesto Francija Povšeta. Preveriti je hotel, ali slučajno Klisarič provocira. Toda Povše je zanj jamčil, saj ga je poznal še iz službovanja v Metliki. Posledično se je v krog sodelavcev Povše vključil 5. junija. ⁴⁸ Dodatna preverba zanesljivosti Klisaričevih besed je prišla prek Boruta Likarja, takrat načelnika inšpektorata milice Uprave za notranje zadeve Novo mesto. Klisarič je že imel prve informacije o načrtovanju zavzetja skladišč v

⁴⁴ Izjava Rada Klisariča v filmu *Operacija 2-1-13-62*.

⁴⁵ Izjava Rada Klisariča v filmu *Operacija 2-1-13-62*.

⁴⁶ Klisarič, str. 1; Novak, str. 1.

⁴⁷ Čuček, str. 134 in Povše, str. 173.

⁴⁸ Klisarič, str. 1; Novak, str. 1.

Gotenici. Likar pa je poznal Beznika⁴⁹ in pri njem preveril, kaj se dogaja – Beznik je potrdil Klisaričeve besede.⁵⁰ S tem so Novak, Povše in Likar pridobili zaupanje v Klisariča. Posledično se je policijski del jedra odpora na Dolenjskem⁵¹ osnoval okoli Novaka, Povšeta in Likarja.⁵² Sočasno pa je bil v odpor vključen tudi Albin Gutman, takrat sekretar za ljudsko obrambo v občini Novo mesto, prek njega pa se je nato oblikovala tudi mreža znotraj posameznikov v TO in sekretariatu za ljudsko obrambo (SLO).⁵³ Ob povedanem se je organiziranje projekta naslonilo na kader blizu vrha različnih sistemov, v nekaterih mestih se je vrh sistemov obšel, kot je primer Uprave za notranje zadeve Novo mesto in štab TO, ponekod pa je obsegal tudi sam vrh, kot je na primer sekretariat za ljudsko obrambo.

Nadaljnje delo in organiziranje projekta MSNZ se je zgodilo z zasedbo skladišča v Gotenici. Klisarič, ki je pri akciji sodeloval tudi v protiobveščevalnem zavarovanju vpada v skladišča, je o akciji obvestil Novaka in Povšeta. To naj bi se zgodilo 11. junija.⁵⁴ Vzorec zavzetja in zavarovanja skladišča orožja v Gotenici je bil ključen za delo jedra odpora, saj so nato načrtno začeli zbirati informacije o lokacijah orožja na Dolenjskem. Zaradi narave dela Klisariča, Usenika, Gutmana, Novaka, Povšeta in Likarja so o orožju in skladiščih že pred tem veliko vedeli. Zdaj pa so naredili popoln pregled stanja na Dolenjskem. Torej orožje TO je bilo v skladiščih pod nadzorom JLA. Starejše orožje za Narodno zaščito pa je bilo skladiščeno na postajah milice. Organizatorji so se dobivali v bližini postaje milice v Rozmanovi ulici v bifeju novomeške Kmetijske zadruge Krka, poimenovanem tudi Pendrek

⁴⁹ Likar je Beznika in tudi poznejšega vodjo »modre linije« MSNZ Jožeta Kolenca poznal že od prej. Poznanstva segajo v čas šolanja ali delovanja v ONZ, tudi v čas delovanja slovenske milice na Kosovu.

⁵⁰ Kdaj natančno je Novak vključil Likarja v odpor, ni jasno, saj se pojavljajo zapisi: pred vpadom v Gotenico, 2.–3. junija, do podatka o 6. juniju oz. 11. juniju. Pomembnejše dejstvo je to, da sta Novak in Povše pri Likarju dobila osebo, ki je bila višje umeščena v policijsko hierarhijo in je s svojim znanjem in izkušnjami lahko pripomogla k nadaljnjemu razvoju projekta. Poleg tega jima je tudi službeno »kril hrbet«, saj se jima je pozneje nočno delo že poznalo v službi. Gole, str. 109; Čuček, str. 134–135; Povše, str. 175; Klisarič, str. 1; Novak, str. 1.

⁵¹ Povše, str. 173; Budja, str. 15.

⁵² Posamezniki, ki so tvorili jedro odpora, so morali biti že zaradi svojih delovnih položajev na vidnih mestih ali med vplivnimi člani tudi znotraj Zveze komunistov Slovenije.

⁵³ Klisarič, str. 1. Ustna izjava Albina Gutmana. Natančnega datuma vključevanja v projekt MSNZ se tudi Gutman ne spomni. Klisaričev dokument Gutmanovo pridružitvev omenja v istem časovnem kontekstu kot Likarjevo – torej v začetku junija. Bolj od datuma je pomembno dejstvo priključitve osebe, ki je bila na položaju sekretarja za ljudsko obrambo v občini Novo mesto in hkrati tudi komandanta 52. brigade TO ter je v projekt lahko prispevala znanje, izkušnje in poznanstva različnih oseb iz več plasti področja obrambe.

⁵⁴ Klisarič, str. 1; Novak, str. 1.

bar. Začele so se priprave za odvzem tega orožja, ki so jih naredili po vzoru vpada v Gotenico. Povše se spominja: »Začeli smo organizirati prve enote, da bi po Beznikovem vzoru tudi mi zavarovali ali odvzeli orožje.«⁵⁵ Začeli so ustanavljati t. i. intervencijske skupine.

Glede na dejstvo, da je bilo orožje ključno za morebiten spopad, so bili stiki s skladiščniki izjemno pomembni. Znotraj UNZ Novo mesto so stopili v stik z Borisom Murnom, prek katerega so si zagotovili informacije o vsakem vstopu v skladišče in razloge zanj. Sodelavce pa so pridobivali tudi pri miličnikih vodjih varnostnega okoliša in pri pripadnikih PEM. Pripadniki PEM so bili dobro izurjeni in v dobri kondiciji, razen tega je Povše deloval tudi kot namestnik poveljnika PEM-a. Poleg pripadnikov PEM pa so sodelovanje potrdili še Marjan Gašperin, Janez Ogulin, Janez Bukovec, Igor Fink, Miha Mirtič, Edvard Doljak, Edvard Fišter in prej omenjeni Boris Murn.⁵⁶ V TO in SLO pa se je linija sodelavcev širila podobno, le da izbire tudi zaradi manjšega števila zaposlenih ni bilo take kot pri pripadnikih ONZ. Tako so prek Albina Gutmana k odporu pristopili Andreja Kapušin, Zoran Ravbar, Peter Nedelko in Žarko Henigman. Prek Klisariča so pristopili Aleš Kulovec, Franc Dominko ter Rade Cotič. Vsi omenjeni so bili pripadniki SLO občine Novo mesto ali TO. V naslednjih mesecih so delovali v projektu MSNZ. Ravbar in Nedelko sta npr. zbirala podatke o vojašnici JLA v Novem mestu in tudi delovala v centru za obveščanje občine Novo mesto. Dominku pa je uspelo pod pretvezo usposabljanja in vzdrževanja iz skladišč vzeti kar nekaj kosov avtomatskih pušk.⁵⁷ Skladišče v Puščavi pri Mokronogu pa sta pod isto pretvezo obiskovala tudi Stane Jarm in Roman Šiško.⁵⁸

Orožje je bilo v središču delovanja vseh v projektu MSNZ. Tako je poleti stekel tudi proces nabave novega orožja, med drugim tudi slovenske brzostrelke MGV 176. Brzostrelka je bila sorazmerno nova na tržišču, saj je bila predstavljena leta 1989 in s tehnološkega vidika izjemno moderno orožje. Zaradi kompaktnosti in uporabe streliva (.22 LR) je bila v osnovi namenjena za specialne naloge. Toda ker je bila tovarna Gorenje oziroma Orbis tako rekoč pred nosom, je imela tovarna veliko naročil. Do vojne je imela slovenska TO v oborožitvi že več kot 170 primerkov tega

⁵⁵ Povše, str. 174.

⁵⁶ Povše, str. 175.

⁵⁷ Povše, str. 178.

⁵⁸ Budja, str. 49.

orožja. Poleg slovenske brzostrelke so v tem obdobju kupovali tudi drugo orožje, kot so pištole Beretta. Nakup je potekal prek SLO občine Novo mesto.⁵⁹

Širjenje mreže je potekalo prek poznanstev in delno tudi prek položajev, ki so jih posamezniki zasedali. Kljub temu, da so se organizatorji že odločili, je končni korak pristopa vedno prinašal odgovornost organizatorja v tej meri, da so se zavedali, kakšni nevarnosti se posameznike izpostavlja. Prav tako končni pristop ni bil najlažji in pogosto pogovori niso mogli biti jasno opredeljeni. Tako razmere predstavi tudi Peter Žagar: »Borut Novak ni takoj prišel na dan z jasno besedo. Nekaj je mencial, ali bi jaz bil za neko stvar.«⁶⁰ Konspiracija je pač morala biti na najvišji ravni. To početje je bilo takrat s stališča zvezne oblasti nezakonito in zagrožena kazen visoka, celo 15 let zapora. Nekateri so sodelovanje tudi odklonili. Na drugi strani so organizatorji pozneje tudi obžalovali, da so nekatere po krivici izpuščali iz kroga sodelavcev. Ob vsem tem sta se Klisarič in Krkovič na vsake tri dni srečevala in načrtovala nadaljnje delo.⁶¹

Razmeroma zgodaj so se na Dolenjskem organizirale tudi prve enote, saj naj bi bilo že sredi julija zbranih več sto pripadnikov, ki so bili pripravljene vzeti orožje v roke. V tistem trenutku te enote še niso imele poimenovanja, šele pozneje se je izkazalo, da spadajo pod projekt MSNZ.⁶² Omenjene enote so poleg miličnikov sestavljali tudi znanci, civilisti z velikim poudarkom na lovcih, ker so ti imeli doma večje količine orožja in streliva. Posledično so sodelovanje potrdili predstavniki lovskih družin Gabrje, Novo mesto, Dolenjske Toplice in Padež (Matevž Fink, Ivo in Miro Kuljaj, Dušan in Milan Sašek, Jože Božič). Pristop do njih je bil zelo preprost, saj so jih nagovarjali, da se pridružijo obrambi domovine. Hkrati pa so bili ti sezname narejeni samo na podlagi posameznikove odločitve, kdo iz njegove okolice naj bi bil pripravljen sodelovati. Tako marsikdo sploh ni vedel, da sodeluje v projektu MSNZ. Na podlagi omenjenih seznamov so nato naredili načrt mobilizacije, zbirno mesto je bilo določeno na letališču v Prečni. Lokacija je bila izbrana zaradi bližine skladišča orožja v Češči vasi. V tem načrtu bi lahko mobilizirali do 300 pripadnikov.⁶³ Glede na število in obstoječe orožje je bilo to dovolj za partizansko

⁵⁹ Ustna izjava Albina Gutmana; Budja, str. 18 in 50; glej tudi Ravbar, 60–75.

⁶⁰ Budja, str. 26.

⁶¹ Klisarič, str. 2.

⁶² Izjava Rada Klisariča v filmu *Operacija 2-1-13-62*.

⁶³ Ker po vsej verjetnosti dokumentacija o tej mobilizaciji ne obstaja več, se bomo morali zadovoljiti z različnimi številkami: ob številki 300 se pojavljata tudi 450 oziroma 1000. Verjetno pa gre pri različnih omembah tudi za različna časovna obdobja od junija do septembra. Povše, str. 175 in 178; izjava Rada Klisariča v filmu *Operacija 2-1-13-62*.

obliko boja, vendar bi se lahko ob koncentraciji zavzelo skladišče orožja.⁶⁴ V smislu celotnega projekta MSNZ je bil to prvi primer, pri katerem so bile že v juliju 1990 enote pripravljene za morebitno delovanje na lokalni ravni. V tistem trenutku pa je bila organizacija šele na začetku, tako so vključeni ljudje »Vedeli bolj malo, dali so le zagotovilo, da bodo – če bo potrebno – šli z nami ali pa vsaj dali na razpolago svoje orožje.« Varnostno pa je bil ta del projekta tudi dobro zasnovan, saj je »vsak je vedel le toliko, kot smo ocenili, da je v danem trenutku potrebno.«⁶⁵

Čez avgust je delovna vna organizatorjev nekoliko upadla, saj za svoje delovanje niso imeli potrditve najvišjih predstavnikov oblasti. Organizacijsko je bilo storjeno že ogromno, ker pa ni bilo določenih nadaljnjih strateških prioritet, je bilo nadaljnje delo oteženo. Povše slikovito opiše stanje duha v tem času: »Prepuščenost samemu sebi je v teh okoliščinah tehtnico v razumu nagibala v zmanjšanje vneme in krnjenju izvedb racionalnih potez nadaljevanje priprav.«⁶⁶ Poleg tega niso hoteli delati nekakšne pokrajinske vojske. Zavedali so se, da bi v spopadu take gverilske enote škodile skupnemu cilju in da mora biti odpor organiziran centralno. To pa se je zgodilo po odločitvi političnega vrha za delovanje v sklopu Narodne zaščite.

31. avgusta, po imenovanju Jožeta Kolenca za vodjo MSNZ znotraj modre linije na državni ravni je Kolenc poklical Boruta Likarja in mu predstavil projekt MSNZ. Likar pa ga je pomiril in izjavil: »Jože, pri nas je vse to že urejeno.«⁶⁷ Po tem klicu je Likar pri sebi doma v Straži⁶⁸ organiziral sestanek vseh komandirjev postaj milic in jim razložil, kako poiskati zaupne ljudi, pri njih urediti skladišča orožja in ga tja preseliti iz postaj milice. Premeščanje orožja iz postaj milic se je nato zgodilo s pomočjo občinskih predstavnikov Teritorialne obrambe. V Trebnjem so sodelovali z Romanom Šiškom; v Metliki z Antonom Šukljeto; v Črnomlju z Brankom

⁶⁴ Priprave so šle tako daleč, da so posamezniki hiteli nabavljati dodatne količine streliva. Posledično so morali organizatorji projekta (verjetno Povše, Novak in/ali Likar) osebno posredovati pri referentki Upravnega organa za notranje zadeve Marini Terček, da je izdala nabavna dovoljenja. Povše, str. 175.

⁶⁵ Budja, str. 17–18.

⁶⁶ Povše, str. 176.

⁶⁷ Kot smo omenili, je Likar že pred tem poznal Beznika in Kolenca – bila sta tudi sošolca. Tako ga Kolenčev klic ni presenetil. Čuček, str. 137.

⁶⁸ Sestanek je bil seveda tudi varovan in med tem ko je Franci Povše stražil pri spomeniku, kjer cesta zavije proti Likarjevi hiši, je mimo »pridrvel« neregistriran tovornjak s pokrito ponjavo. Povše je takoj ukrepal, obvestil Likarja in se zapeljal za tovornjakom. Na srečo je bil tovornjak last domačina in ni ogrozil sestanka, ki se je nato nadaljeval. Ukrepanje pa nakazuje, kako je bila organizirana varnost projekta. Budja, str. 37.

Kobetičem.⁶⁹ Zaradi tajnosti so za posamezne lokacije vedeli samo neposredno vključeni. Tako vodilni za lokacije niso vedeli. Orožje PM Novo mesto se je razpršilo k Ladu Tekstorju v Mačkovec, Jožetu Tekstorju v Mali Slatnik in Aldu Šinkovcu v Regrči vasi. Orožje PM Črnomelj se je razpršilo k Janezu Golobiču v Sela pri Semiču, Antonu Murnu v Maverlen, Matiji Jakšetu v Kot pri Semiču in Viljemu Šikonji v Spodnje Gorenjce. Orožje PM Trebnje se je razpršilo k Juliju Glavanu v Vino Gorico in Martinu Žužku v Gorenje Zabukovje. Orožje PM Šentjernej se je skladiščilo pri Marjanu Mikcu v Šentjerneju. Orožje PM Metlike se je skladiščilo pri Antonu Jakljeviču v Grabrovcu. Orožje Oddelka milice v Dolenjskih Toplicah se je skladiščilo pri Jožetu Bučarju v Meniški vasi. Prevozi orožja naj bi se dogajali 17. ali 18. septembra.⁷⁰

Za nadaljevanje dela je bilo ključno tudi obveščevalno delo, tako so se udeleževali posamezni miličniki, pripadniki Teritorialne obrambe in civilisti. Predvsem miličniki so imeli nalogo, da ob svojem rednem delu opazujejo tudi gibanje vojaških vozil in oseb. Opazovalnico so postavili tudi v stanovanju Janeza Štruklja v neposredni bližini novomeške vojašnice, v sobi nad Drenikovo gostilno⁷¹ in v hiši novomeškega javnega tožilca Nika Briclja. Prek komandirja postaje prometne milice Iztoka Likarja so miličnika Štefan Derepasko in Drago Retelj ter komandirja oddelkov milice Šentjernej in Dolenjske Toplice, Franc Prašnikar in Dušan Slak stalno spremljali tudi promet na večjih prometnicah in v okolici vojaških objektov. Vsak premik helikopterjev, tovornjakov so zaznali. Informacije so se zbirale pri Povšetju v veliki rumeni ovojnici, ki jo je hranil v blagajni na PM.⁷² Podatke so pregledali in najpomembnejše nato po Klisariču in Likarju sporočali v Ljubljano. Ob tem je treba omeniti, da so to opazovanje opravljali posamezniki v svojem prostem času, izven svoje redne delovne obveznosti.⁷³

Že med poletjem so si Novak, Povše, Usenik in Klisarič zadali nalogo najti morebitne prostore za skladiščenje orožja, tudi za večje količine orožja iz Gotenice. Povše je imel nalogo najti prostor v Uršnih selih, Novak v Birčni vasi, Klisarič in

⁶⁹ Čuček, str. 137 in 138. Do sodelovanja organizatorjev MSNZ s pripadniki OŠTO Novo mesto v tem stadiju ni prišlo tudi zaradi nezaupanja med posamezniki. Primerjaj tudi v Butara, Občinski štab ... str. 304–305.

⁷⁰ Gole, str. 103–107, 111 in 113; Čuček, str. 140; Budja, str. 38. V Klisaričevem dokumentu je zapisano, da se je preselitev orožja zgodila na podlagi Klisaričeve odločitve, ki je sledila obisku poveljnika garnizije JLA Bogičeviča v skladiščih PM Novo mesto. Klisarič, str. 4.

⁷¹ Danes je to gostilna Čefidelj.

⁷² Gole, str. 109–110.

⁷³ Čuček, str. 136; Budja, str. 19.

Usenik pa pod Gorjanci. Kako težko nalogo so si zadali, je priznal tudi Povše, saj ob izbiranju najustreznejšega prostora in družine, ki bi prevzela odgovornost za orožje, ni mogel spati. Izbira posameznika je šla tudi po sistemu črtanja dejavnikov tveganja, kot so prisotnost alkohola, majhnih otrok ali preveč zgovorne ženske v družini. Po presoji so organizatorji pristopili do posameznikov in jih prosili za pomoč. Seveda so hitro spoznali, da bodo doma skladiščili orožje, kljub temu so vsi pristali na sodelovanje. Tako so Stane Povše iz Uršnih sel, Miro Kuljaj iz Gabrja, Žare Krese iz Težke Vode in Peter Žagar iz Birčne vasi dali na voljo svoje hiše, kleti za skladiščenje orožja iz Gotenice.⁷⁴

Tako je bilo do septembra narejeno že veliko organizacijskega dela. Pripravljena so bila skladišča za hranjenje orožja, organiziran je bil način vodenja operativnih skupin, obveščevalno in varnostno delo in narejen celo načrt mobilizacije. Napočil je 10. september 1990, dan ko so se odločili za prevoz orožja iz Gotenice po Sloveniji. Sprva je bila na vrsti Dolenjska. Po načrtu sta se iz Novega mesta prva odpravila Klisarič in Usenik v osebнем avtomobilu Renault 5. Ob 20. uri naj bi jima sledila Novak in Povše. Ker je Novak ravno gradil hišo, si je od svojega parketarja Zvoneta Novaka sposodil tovorno vozilo Mercedes Benz 307D.⁷⁵ Dobili naj bi se v Laščah, toda ker je parketar Novak zamujal, sta iz Novega mesta krenila šele ob 19.30. Na dogovorjeno mesto sta prišla prepozno, saj ju Klisarič in Usenik nista več čakala. Novak in Povše sta nato krenila proti Jasnici v upanju, da bosta tam. V Jasnici so bili že zbrani Klisarič, Usenik, Likar, Beznik in Krkovič. Nato so se napotili naprej proti Gotenici. Krkovič je vodil pot s svojim osebnim vozilom Renault 19. Nazadnje so prišli do hangarja in na tovorno vozilo so začeli nalagati vse, kar jim je prišlo pod roke. Nato so se odpravili še do drugega skladišča in dopolnili vozilo. Med tretjo in četrto uro zjutraj (11. septembra) so prispeli nazaj v Novo mesto. Tovor so uskladiščili pri Miru Kuljaju v Gabrju in delo raztovarjanja končali okoli pete ure zjutraj.⁷⁶

Še isti dan so se ponovno odpravili v Gotenico. Načrt je bil enak, le da so organizatorji povečali stopnjo varovanja – prevoz tovora iz Gotenice so varovali pripadniki Specialne enote milice. Tisto noč je močno padal dež. Razen orožja so natovorili še eksploziv in detonatorje. Novak in Povše, ki sta vozila tovorno vozilo, sta kljub varovanju doživela neprijetno izkušnjo, saj sta ob vračanju proti Novemu

⁷⁴ Budja, str. 16–17; Čuček, str. 136.

⁷⁵ Budja, str. 99.

⁷⁶ Klisarič, str. 2.

mestu v jutranjih urah zaradi razmer na cesti skoraj doživela prometno nesrečo. Povše ta dogodek opisuje takole: »V spustu tik nad dvorsko ribogojnico zavore nenadoma niso prijele več. Teža in pritisk sta bila prevelika. Sekunde so se zdele kot večnost. Sama s tremi tonami eksploziva. Vozil sem v tretji prestavi, samomor bi bil stisniti sklopko in prestaviti v nižjo. Novak je uvidel, koliko je ura. Toliko časa je še bilo do zadnjega ovinka pod topom [gre za spomenik 1. artilerijski brigadi NOV, op. avt.], da sva si izmenjala nekaj besed. Če bo kazalo, da ovinka ne bo moč zvoziti, bova skočila, sva se dogovorila. V ovinek sva šla vsak s svojimi odprtimi vrati. Uspela sva. V igri so bili milimetri.«⁷⁷ Tako so uspešno pripeljali drug tovor k Stanetu Povšetu v Uršna sela. Prekladanje zabojev je trajalo do štirih zjutraj. Tovor so skrili v kleti in ga zamaskirali z vrečami in zaboji krompirja. Tretji prevoz tovora iz Gotenice so uskladiščili pri Petru Žagarju v Birčni vasi. Tovor so pri Žagarju pospravili v kurilnico, nato pa ga je Peter sam prestavil na podstrešje. Del tovora so pozneje prepeljali k Žaretu Kresetu na Težko Vodo, Dušanu Sašku in Jožetu Božiču v Dolenji Suhadol. Krese je prav tako ravno gradil hišo in so tovor uskladiščili v klet, ki jo je Krese dodatno zavaroval s ključavnico. Božič pa je tovor uskladiščil kar v jašek za popraviljanje avtomobilov. Ker se je pri prvem premikanju zabojev polilo olje, sta zakonca Božič (Jože in Marjana) prestavila zaboje, počistila jašek in zaboje ponovno vrnila v jašek.⁷⁸

Miličnik Janez Bukovec je dobil informacijo, da je na železniški postaji v Novem mestu določena količina orožja, ki je bila namenjena Narodni zaščiti. Tako naj bi se 14. septembra na lokacijo odpravili Povše, Klisarič, Usenik, Novak. Sodelovala sta tudi Andrej Šušteršič in Stojan Gorenc. Povše je pridobil službeni kombi s prikolico, ki so ga pripeljali povsem do vrat, za katerimi je bilo hranjeno orožje. Ob Gorenčevem varovanju so nato začeli pretovarjati pištole, puške »mavsarke« in celo »puškomitraljez«. Sprva so orožje deponirali na postaji milice. Nato pa so ga tri dni pozneje, 17. septembra, tudi s pomočjo obrtnika Mirka Majcna, prepeljali do hiše Zvoneta Rožanca v Črešnjicah pri Otočcu. Orožje so hranili kar v Rožančevi vinoteki. Isto orožje je bilo nato Teritorialna obramba uporabila v prvih bojnih akcijah v juniju 1991.⁷⁹

⁷⁷ Budja, str. 24.

⁷⁸ Opis prevozov je narejen po Budja, str. 21–29 in Povše, str. 178; Klisarič, str. 2–3; Novak, str. 2.

⁷⁹ Budja, str. 44 in 48–49; Čuček, str. 141; Povše, str. 178; Novak, str. 3. Klisaričev dokument pri akciji omenja tudi prisotnost Igorja Finka (Klisarič, str. 3–4).

14. september je bil za organizatorje MSNZ na Dolenjskem, kot tudi povsod po Sloveniji, izjemno pomemben datum, saj je v Ljubljani potekal sestanek pokrajinskih predstavnikov z najvišjim slovenskim vodstvom. Na ta sestanek je v Ljubljano odšel Klisarič, preostali dolenjski organizatorji pa so nestrpnost pričakovali njegovo vrnitev v Kuljajevi zidanci nad Gabrjem. Sestanek v Ljubljani je prinesel tudi odločitev o sestavi Pokrajinskega štaba MSNZ za Dolenjsko. Načelnik je postal Klisarič, Usenik njegov namestnik, Novak, Povše, Kulovec, Gutman in Andreja Kapušin pa njegovi pomočniki. Potrditev državnega vodstva je povzročila pravo olajšanje med organizatorji.⁸⁰

Ker so se organizatorji MSNZ zavedali, kako pomembna je za odpor tudi Bela krajina, so del orožja uskladiščili tudi na tem območju. Premeščanje orožja iz različnih lokacij se je zgodilo 15. septembra. Shranili pa so ga pri Francu Štajdoharju v Malem Nerajcu, pri Jožetu Kapušinu v Metliki in pri Marjanu Babiču v Mali Lahinji.⁸¹

Za projekt MSNZ na Dolenjskem je bil pomemben tudi sestanek v Šmarjeti 16. septembra. V zidanci Klisaričevega tasta so se sestali Rade Klisarič, Alojz Kuralt, Jože Kolenc, Boris Okleščen, Janez Usenik, Anton Krkovič, Miha Butara in Ernest Breznikar. Na eni strani so se dogovorili o delovanju projekta v Posavju, na drugi pa so se dogovorili: »[...] o medsebojnem sodelovanju. Policija dotlej s teritorialno obrambo uradno ni sodelovala, pač pa le njeni posamezniki brez vednosti večine nadrejenih.«⁸² Posledično so se udeleženci projekta dogovorili o usklajenem delu in o povezovanju drugih struktur ONZ z MSNZ. Na sestanku sicer ni bilo Novaka, Povšeta in Likarja, so pa modro linijo zastopali Kuralt, Kolenc in Okleščen.⁸³

Ker so »skladiščniki« zaradi svojega tovara bolj malo spali in so bili ves čas na trnih, so se organizatorji domislili dodatnega načina varovanja, ki so ga poimenovali Ščit. Načrt je bil narejen 17. septembra.⁸⁴ Prvi del načrta je bila oborožitev hraniteljev z ročnimi bombami in brzostrelkami.⁸⁵ Drugi del pa, da so jim dostavili tudi stare postaje za zvezo (IRET) z dvema akumulatorjema. Z njimi bi se obveščali o morebitni nevarnosti. Osrednja zveza je bila dežurna služba na UNZ Novo mesto.

⁸⁰ Budja, str. 43 in 190; Klisarič, str. 3.

⁸¹ Budja, str. 44; Povše, str. 178; Gole, str. 112–114; Klisarič, str. 3; Novak, str. 3.

⁸² Budja, str. 48.

⁸³ Klisarič, str. 4; Novak, str. 4.

⁸⁴ Klisarič, str. 3.

⁸⁵ V Budja (str. 31) je podatek o brzostrelkah: »šmajser empi«; v Čuček (str. 141) pa: »MP-5«.

Vsaka lokacija pa je dobila naziv Ščit 1, Ščit 2, Ščit 3 ...⁸⁶ Kako so posamezni »skladiščniki« to opremo uporabili za varovanje lastne hiše v praksi, nam razloži Stane Povše: »Doma smo imeli poseben sistem varovanja. Kadar je kdo pozvonil, sva se z mamo pogledala. Ona je odšla odpirat, jaz pa sem z avtomatom v rokah skočil na podstrežje in ugotavljal, kdo nas je obiskal.«⁸⁷ Načrt Ščit je bil aktiviran le enkrat, in sicer 28. septembra, ko ga je aktiviral Miro Kuljaj. Zaradi suma, da se okoli njegove hiše vozijo nasprotniki oz. KOS, je aktiviral kodo in v dvajsetih minutah so se k njemu pripeljali Povše, Klisarič, Novak, Usenik, malo pozneje pa tudi Gutman in Likar. Širšo okolico so takoj blokirali miličniki, blokada je bila postavljena pri gostilni Vovko in v Gabrju. Ustavljena in popisana so bila vsa vozila in vozniki. Ker lokacija skladišča pri Miru Kuljaju s tem ni bila več stodontno varna, so se odločili tovor v naslednjih dneh prestavili v Dolenji Suhadol.⁸⁸

Projekt MSNZ je varnostno kulturo in varovanje posameznikov ter lokacij vse bolj izpopolnjeval. Načrte varovanja so izpeljali v prenekaterih primerih. Začeli so izvajati osebno varovanje, nadaljevali varovanje sestankov, prevozov ... Z načrtom Ščit pa so to varovanje dvignili na višjo raven. Med varovanjem so lokacije tudi redno spremljali oz. so bližino lokacije redno in večkrat obšli in preverili, da je lokacija varna.

26. septembra so bili narejeni tudi načrti za vpad v skladišča orožja (TO) v Vražjem Kamnu, Češči vasi in Mokronogu. Te načrte so naredili pripadniki TO in v njih odredili, koliko ljudi je potrebno za vpad v posamezno skladišče, koliko za blokado bližnjih vojašnic in koliko vozil je potrebnih za prevoz orožja. Načrti so se hranili v blagajni na PM v Novem mestu. Moštvo za ta načrt bi dobili z nadaljnjim pridobivanjem in ogovarjanjem posameznikov. Dober način pridobivanja je bilo tudi organiziranje usposabljanj, ki ga je vodil Krkovič in se je za civilne osebe izvajalo v Kočevski Reki, in nagovarjanje različnih ciljnih skupin, kot je bila Zveza rezervnih vojaških starešin.⁸⁹

Septembra se je spremenila tudi vsebina in intenzivnost usposabljanj PEM. Njen poveljnik Boris Okleščen je bil v projekt MSNZ vključen 14. septembra.⁹⁰

⁸⁶ Po literaturi se da razbrati, da se je za nazivom Ščit 1 skrival Kuljaj, za nazivom Ščit 3 pa Krese. Žal je brez arhivske dokumentacije težko določiti, kateri nazivi so spadali preostalim hraniteljem orožja. V sistem Ščit so pozneje dodelili tudi kraje in osebe, ki so hranile orožje PM.

⁸⁷ Budja, str. 25.

⁸⁸ Budja, str. 32–36.

⁸⁹ Budja, str. 40; Povše, str. 181 in Klisarič, str. 4.

⁹⁰ Klisarič, str. 3; Novak, str. 2.

Usposabljanja so bila pogostejša in vključevala so tudi prvine vojaške taktike in nekoliko manj poudarka na vzpostavljanju javnega reda. Program se je sprejel brez pisnih odredb in navodil. Izvedel se je tudi pregled popolnitve in opremljenosti rezervne sestave milice in tudi dela Vojnoorganizacijskih enot milice (VEM). Ravno orožje za VEM je bilo septembra odpeljeno s posameznih postaj milic. Orožja je bilo za okoli 540 ljudi in to robo so v septembru na posameznih lokacijah tudi dekonzervirali in očistili. Orožje je nato ostalo v hrambi pri pripadnikih PEM vse do vojne.⁹¹

Pri pripravah pripadnikov ONZ je treba omeniti tudi prilagoditev mest blokad v akciji Kaktus, tj. blokiranje povezav, če bi JLA intervenirala proti enotam milice in TO ter sedežem občin in upravnih organov za obrambo in notranje zadeve. Pripravili so tudi nove načrte varovanja objektov milice in sedežev izvršnih svetov občin. Pripadniki SLO pa so na drugi strani pripravili načrt in izvedli vajo mobilizacije in zavarovanja štaba v primeru poskusa nasilnega odvzema vojaških evidenc/kartotek. Vajo je vodil Anton Klobčaver. Tako je vod vojakov izvedel premik iz Ragovega loga čez leseni Ragovski most do stavbe občinske skupščine. Poleg hitrosti mobilizacije so preverjali tudi delovanje enote, če bi bila JLA že v objektu oziroma tudi, če bi se tja šele odpravljala.⁹²

Takrat je bilo obilo dela narejenega tudi na protiobveščevalnem delu, saj naj bi odkrili več pripadnikov JLA in jih nevtralizirali. Navedeni so samo priimki: Suljevič, Aleksić, Drobnjaković, Ostojić. Pozorno so spremljali tudi obisk, poveljniški pregled generala Uzelca (verjetno gre za generala Dušana Uzelca). Kljub temu je po 26. septembru obstajal tudi sum, da je projekt MSNZ na Dolenjskem ogrožen. Klisarič naj bi bil izdan JLA častnikoma Aleksiću in Drobnjakoviću. Pripadniki KOS-a so Klisariča čakali na njegovem domu in ga hoteli aretirati. Kljub razkrinkanju se je delo v MSNZ nadaljevalo.⁹³

Od 4. oktobra 1990 je MSNZ tako na državni in na lokalni ravni prenehal obstajati. Kot rečeno, zgodil se je prenos na »Slaparjevo« Teritorialno obrambo. Tako je bil ta dan za vršilca doložnosti poveljnika pokrajine (2. pokrajinskega štaba TO za Dolenjsko) imenovan major Albin Gutman. Klisarič je postal načelnik štaba, pripadniki MSNZ (zelene linije) so prevzeli dolžnosti v TO. Pripadniki ONZ

⁹¹ Povše, str. 177 in 179; Gole, str. 113.

⁹² Povše, str. 177 in 180; Budja, str. 41–42.

⁹³ Klisarič, str. 5; Novak, str. 4; Budja, str. 13.

(modre linije) pa so nadaljevali na svojih položajih, ki so jih zasedali že pred tem datumom. Reorganizacija TO je nato potekala od oktobra 1990 do maja 1991. ONZ pa so nadaljevali priprave za prihajajoči spopad, ki se je zgodil junija 1991. Kot smo že zapisali, se je oktobra 1990 in s prekinitvijo projekta MSNZ končalo eno in začelo drugo obdobje priprav na osamosvojitvev. Organiziranje odpora je v ključnem trenutku prešlo iz lokalne samoniklosti (spomladi in poleti) v organizirano vsedrjavno organizacijo (od 29. avgusta) in je oktobra 1990 moralo preiti v fazo organiziranja vseslovenske vojske. Brez projekta MSNZ si zelo težko predstavljamo, kako bi potekalo osamosvajanje v ključnih dneh junija 1991.

- Seznam dobitnikov znaka MSNZ za območje Dolenjske⁹⁴

Zaporedna številka	Priimek in ime	Številka priznanja
1	Babič, Marjan	900
2	Blatnik, Marjan	907
3	Božič, Jože	902
4	Bukovnik, Janez	108
5	Cotič, Radoslav	903
6	Derepasko, Štefan	107
7	Doljak, Edvard	106
8	Dominko, Franc	904
9	Fink, Igor	102
10	Fišter, Edvard	103
11	Gašperin, Marjan	104
12	Gorenc, Stojan	905
13	Grčić, Zlatan	906
14	Gutman, Albin	1430
15	Henigman, Žarko	901
16	Jarm, Stanko	908
17	Kapušin, Andreja	909
18	Kapušin, Jože	910
19	Klisarič, Rade	1118

⁹⁴ Glej Mikulič, *Uporniki ...*, str. 79 in 132–133. Priznanje Znak MSNZ – Odgovor Službe za kadrovske zadeve MORS številka 621-1/2020-99, 10. 6. 2020.

Zaporedna številka	Priimek in ime	Številka priznanja
20	Kobetič, Branko	911
21	Kovačič, Jožef	912
22	Kralj, Pavel	913
23	Krese, Žarko	914
24	Kuljaj, Miran	915
25	Kulovec, Aleš	1107
26	Likar, Borut	94
27	Likar, Iztok	96
28	Mirtič, Mihael	100
29	Murn, Boris	105
30	Novak, Borut	1642
31	Novak, Zvonimir	916
32	Ogulin, Janez	101
33	Okleščen, Boris	95
34	Povše, Franci	1644
35	Povše, Stane	917
36	Prašnikar, Franci	97
37	Retelj, Drago	99
38	Rožanc, Zvonko	918
39	Slak, Dušan	98
40	Šašek, Dušan	919
41	Šiško, Roman	1119
42	Štajdohar, Franc	920
43	Šuklje, Anton	1120
44	Usenik, Borut	1106
45	Žagar, Peter	921

SKLEP

Osnovanje projekta MSNZ je eno izmed ključnih dogodkov v poti v samostojnost. Ob opisanem je tudi jasno, da je bil proces dolg in zapleten, včasih tudi prepleten, vendar so dogodki prinesli razmere, ko se je morala osnovati tajna skupina posameznikov, ki so s poglobljenim znanjem o odporu nase prevzeli tako veliko breme in sprva nepovezano, nato pa povezano začeli organiziranje skupin. Nato so te skupine dobile skupni imenovalec v nazivu MSNZ. Projekt se je rodil na podlagi odvzema orožja slovenski TO in spoznanju, da bi v prihajajočem spopadu ostali brez možnosti obrambe in uporabe orožja.

Pomembno je dejstvo, da v trenutku osnovanja projekta MSNZ država ni natanko vedela, kaj in kako obraniti Slovenijo oziroma njeno prihajajočo samostojnost. Obstajala je nekakšna ideja o slovenski vojski, toda zakonodajna oblast v tistem trenutku ni bila enotna, kako to obrambo organizirati. Hkrati so obstajale tudi ideje o demilitarizirani državi. Projekt je združeval posameznike, ki so delovali v vojaških, policijskih in tudi povsem v civilnih službah, organizacijah. Na državni ravni sta niti odpora prevzela sekretarja Bavčar in Janša, pod njima pa Beznik in Krkovič. Pozneje je Kolenc zamenjal Beznika. Na Dolenjskem pa je organiziranje potekalo prek Klisariča, ki se je sprva oprl na sodelavca Usenika in nato na pripadnika ONZ Novaka in Povšeta. Omenjeni so vsak po svoji liniji širili sodelavce (pripadniki TO, SLO, ONZ ter tudi civilisti). S projektom MSNZ je bila na Dolenjskem narejena vrsta načrtov in akcij, ki so vsebovali skupno točko – orožje. Od seznamov, evidenc, kje orožje sploh je, do organiziranja enot, ki bi zajela skladišča, nakupa in do razkropitve orožja. Posebnost projekta je bila izjemno zgoden način organiziranja in priprave načrtov mobiliziranja enot že julija 1990. S tem načrtom bi tudi pridobili izjemno veliko količino orožja – pozneje se je izkazalo, da so orožje pod krinko usposabljanja postopoma odvažali posamezniki. Organizirana je bila varnostna, obveščevalna kot tudi protiobveščevalna dejavnost in tudi sistem alarmiranja na posameznih točkah oziroma krajih. Prav tako so bili oblikovani načrti varovanj posameznih objektov.

Organiziran je bil prevoz in skladiščenje orožja pri posameznikih. Delo je potekalo predvsem ponoči in ob drugem rednem delu. Prevozi so potekali tudi z zasebnimi vozili in na lastne stroške. Orožje, ki je bilo hranjeno na raznih mestih, je tam ostalo vse do junija 1991, ko smo ga na Dolenjskem krvavo potrebovali.

Raznovrstnost in množičnost dejavnosti, ki so imele za cilj samostojnost Slovenije, so na Dolenjskem potekale od 17. maja do 4. oktobra 1990 – torej celotno obdobje delovanja projekta MSNZ. Delovanje znotraj projekta je bila za vse udeležence tudi odlična »šola« in priprava za vojaško dogajanje, ki se je zgodilo v juniju 1991.

VIRI IN LITERATURA

Viri

1. Osebni arhiv Albina Gutmana. Klisarič, Rade. »Kronološki pregled organizacije in razvoja Maneverske strukture narodne zaščite na Dolenjskem, od ilegale do prehoda v formalne enote TO in Policije«, 22. 3. 1992.
2. Arhiv MNZ, Popis aktov v Policiji med vojno – MSNZ. Novak, Borut. »Kronološki pregled organizacije in razvoja narodne zaščite na Dolenjskem od ilegale do prehoda v formalne enote TO in Policije«, številka 01-900, 23. 3. 1992.
3. Priznanje znak MSNZ – Odgovor Službe za kadrovske zadeve MORS številka 621-1/2020-99, 10. 6. 2020.
4. Statut Zveze veteranov vojne za Slovenijo; dosegljiv tudi na http://www.zvvs.si/datoteke/Statut%20ZVVS%202007_1.htm.

Literatura

1. Beznik, Vincencij. »Organiziranost in vodenje Maneverske strukture narodne zaščite na državni ravni«, v *20. obletnica Maneverske strukture Narodne zaščite: zbornik prispevkov in razprav*, urednik Anton Pozvek (in sod.), Ljubljana, Zveza policijskih veteranskih društev Sever, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Ministrstvo za notranje zadeve, Slovenske vojska, Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Inštitut za novejšo zgodovino, 2011.
2. Bolfek, Boris. *Nastanek in razvoj slovenske TO 1968–1990*, Ljubljana, Defensor, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, 2018.
3. Budja, Bojan. *Ščit: Dolenjska pot v samostojno Slovenijo*, Ljubljana, Magnolija, 1996.
4. Bukovnik, Anton. *Sever*, Ljubljana, Zveza policijskih veteranskih društev Sever, 2002.

5. Butara, Janez. »Občinski štab za Teritorialno obrambo Novo mesto«, v *Vloga TO Dolenjske v procesu osamosvajanja Slovenije na vojaškem področju I–II : zbornik prispevkov PO ZVVS Dolenjske*, urednik Matjaž Ravbar, Novo mesto, Ljubljana, PO ZVVS Dolenjske, Defensor, 2016.
6. Butara, Miha. »Manevrska struktura narodne zaščite v Ljubljanski pokrajini«, v *20. obletnica Manevrske strukture Narodne zaščite: zbornik prispevkov in razprav*, urednik Anton Pozvek (in sod.), Ljubljana, Zveza policijskih veteranskih društev Sever, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Ministrstvo za notranje zadeve, Slovenske vojska, Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Inštitut za novejšo zgodovino, 2011.
7. Čelik, Pavle. »Narodna zaščita: zakonita in legitimna plat«, v *20. obletnica Manevrske strukture Narodne zaščite: zbornik prispevkov in razprav*, urednik Anton Pozvek (in sod.), Ljubljana, Zveza policijskih veteranskih društev Sever, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Ministrstvo za notranje zadeve, Slovenske vojska, Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Inštitut za novejšo zgodovino, 2011.
8. Čuček, Filip. »Oblikovanje modre mreže«, v *Prikrita Modra Mreža: Organi za notranje zadeve Republike Slovenije v projektu MSNZ leta 1990*, urednik Zdenko Čepič (in sod.), Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino: Zveza policijskih veteranskih društev Sever, 2010.
9. Gašparič, Jure. »Vloga organov za notranje zadeve v oblikovanju obrambnih sil Republike Slovenije«, v *20. obletnica Manevrske strukture Narodne zaščite: zbornik prispevkov in razprav*, urednik Anton Pozvek (in sod.), Ljubljana, Zveza policijskih veteranskih društev Sever, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Ministrstvo za notranje zadeve, Slovenske vojska, Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Inštitut za novejšo zgodovino, 2011.
10. Gašparič, Jure. »Vloga organov za notranje zadeve v oblikovanju obrambnih sil Republike Slovenije«, v *Prikrita Modra Mreža: Organi za notranje zadeve Republike Slovenije v projektu MSNZ leta 1990*, urednik Zdenko Čepič (in sod.), Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino: Zveza policijskih veteranskih društev Sever, 2010.
11. Gašparič, Jure. »Uvod«, v *Prikrita Modra Mreža: Organi za notranje zadeve Republike Slovenije v projektu MSNZ leta 1990*, urednik Zdenko Čepič (in sod.), Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino: Zveza policijskih veteranskih društev Sever, 2010.

12. Gole, Anton. urednik. *Prispevek Milice Dolenjske in Bele Krajine pri nastajanju države Slovenije: Zbornik dokumentov, pričevanj in fotografij o usposobljenosti in aktivnostih delavcev ONZ Dolenjske in Bele Krajine od akcije Sever 1989 do odhoda zadnjega vojaka z ozemlja Republike Slovenije 1991*, Novo mesto, PVD Sever Dolenjske in Bele Krajine, 2012.
13. Janša, Janez. *Premiki: Nastajanje in obramba slovenske države 1988–1992*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1992.
14. Janša, Janez. »Okoliščine nastanka in delovanje Manevrske strukture narodne zaščite«, v *20. obletnica Manevrske strukture Narodne zaščite: zbornik prispevkov in razprav*, urednik Anton Pozvek (in sod.), Ljubljana, Zveza policijskih veteranskih društev Sever, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Ministrstvo za notranje zadeve, Slovenske vojska, Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Inštitut za novejšo zgodovino, 2011.
15. Jelušič, Ljubica. »Manevrska struktura narodne zaščite – nova linija vodenja ali slovenjenje teritorialne obrambe«, v *20. Obletnica Manevrske strukture Narodne zaščite: zbornik prispevkov in razprav*, urednik Anton Pozvek (in sod.), Ljubljana, Zveza policijskih veteranskih društev Sever, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Ministrstvo za notranje zadeve, Slovenske vojska, Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Inštitut za novejšo zgodovino, 2011.
16. Kolšek, Konrad. *Spomini na začetek oboroženega spopada v Jugoslaviji 1991*, Maribor, Obzorja, 2001.
17. Medle, Franc. »Moji spomini na Teritorialno obrambo republike Slovenije«, v *Teritorialna obramba Dolenjske 1968–1995: zbornik prispevkov PO ZVVS Dolenjske*, urednik Matjaž Ravbar, Novo mesto, Ljubljana, PO ZVVS Dolenjske, Defensor, 2019.
18. Mikulič, Albin. *Uporniki z razlogom: Manevrska struktura narodne zaščite*, Ljubljana, Ministrstvo za obrambo RS, Slovenska vojska, Vojaški muzej, 2005.
19. Mikulič, Albin. »Manevrska struktura narodne zaščite in 1. specialna brigada MORiS«, v *Vojaška obramba Slovenije 1990/1991*, urednik Tomaž Kladnik, Zbirka Slovenska vojaška zgodovina VII, Ljubljana, Vojaški muzej Slovenske vojske, 2011.
20. Pesek, Rosvita. *Osamosvojitve Slovenije: ali naj Republika Slovenija postane samostojna in neodvisna država?*, Ljubljana, Nova revija, 2007.

21. Povše, Franci. »Dejavnosti milice v Manevrski strukturi narodne zaščite na Dolenjskem«, v *20. obletnica Manevrske strukture Narodne zaščite: zbornik prispevkov in razprav*, urednik Anton Pozvek (in sod.), Ljubljana, Zveza policijskih veteranskih društev Sever, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Ministrstvo za notranje zadeve, Slovenske vojska, Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Inštitut za novejšo zgodovino, 2011.
22. Ravbar, Matjaž. »Brzostrelka MGv: kulturna in tehnična dediščina«, v *Argo: časopis slovenskih muzejev*, letnik 61, številka 1 (2018), str. 60–75; Ljubljana, Narodni muzej Slovenije, Slovensko muzejsko društvo, Skupnost slovenskih muzejev, 2018.
23. Repe, Božo. *Viri 18, Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije (II. del: Slovenci in federacija)*, Ljubljana, Arhivsko društvo Slovenije, 2003.
24. Repe, Božo. *Jutri je nov dan: Slovenci in razpad Jugoslavije*, Ljubljana, Modrijan, 2002.
25. *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*, urednica Jasna Fischer (in sod.), Ljubljana, Mladinska knjiga, 2006.
26. Svete, Uroš. »Manevrska struktura Narodne zaščite med strateškim konceptom in taktično realizacijo«, v: *Prispevki za novejšo zgodovino*, letnik LII, številka 2, str. 189–212; Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino, 2012.
27. Svete, Uroš. »MSNZ v kontekstu (samo)obrambnih prizadevanj v letu 1990«, v: *Veteran: glasilo Zveze veteranov vojne za Slovenijo*, letnik XV, št. 43–44, december 2010, 2010.
28. Teropšič, Mitja. »Teritorialna obramba in Manevrska struktura narodne zaščite«, v *Vloga TO Dolenjske v procesu osamosvajanja Slovenije na vojaškem področju I–II*, urednik Matjaž Ravbar, Ljubljana, Novo mesto, Defensor, PO ZVVS Dolenjske, 2016.
29. *Veleizdaja Slovenije: Razorožitev Teritorialne obrambe RS maja 1990*, zbornik, Ljubljana, Nova Obzorja, 2011.
30. Zorko, Cveto. »Vloga 30. razvojne skupine in 3. zaščitnega bataljona (odreda) v pripravah na vojno ter v sami vojni«, v *Vloga TO Dolenjske v procesu osamosvajanja Slovenije na vojaškem področju I–II*, urednik Matjaž Ravbar, Ljubljana, Novo mesto, Defensor, PO ZVVS Dolenjske, 2016.
31. Zupanič, Miran (režija). *Operacija 2-1-13-62*, dokumentarni film, TV Slovenija, 1992.